

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2011 - 2014

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kristýna Jindrová

**Autorské hry Václava Havla v Divadle Na zábradlí
do roku 1968**

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Libuše Hronková

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2011 - 2014

BACHELOR THESIS

Kristýna Jindrová

**Václav Havel's author plays in Na zábradlí Theatre
performed until 1968**

Prague 2014

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. Libuše Hronková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne: 26. 5. 2014

Kristýna Jindrová

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Libuši Hronkové za příjemnou spolupráci a ochotu. Dále bych chtěla poděkovat paní Marii Fišerové za zpřístupnění archivu Divadla Na zábradlí.

Anotace

Bakalářská práce se ve své první polovině zabývá kulturně-politickou situací šedesátých let v Československu, historií a zakladatelskými osobnostmi Divadla Na zábradlí, dále pak literární a divadelní tvorbou Václava Havla. Druhá polovina práce je zaměřena na tři konkrétní divadelní hry Václava Havla, které byly uvedeny v Divadle Na zábradlí: Zahradní slavnost, Vyrozumění a Ztížená možnost soustředění.

Klíčová slova

Divadlo Na zábradlí, Václav Havel, Zahradní slavnost, Vyrozumění, Ztížená možnost soustředění, šedesátá léta, absurdní drama, apelativní divadlo, divadlo v totalitě

Annotation

The main theme of this Bachelor Thesis in its first half is the cultural and political situation in Czechoslovakia in the sixties, history and the promote personalities of the Na zábradlí Theatre and Václav Havel's literature and drama. Second half of this Bachelor Thesis is focused on three Havel's plays performed in Na zábradlí Theatre until 1968: Zahradní slavnost, Vyrozumění and Ztížená možnost soustředění.

Key words

Na zábradlí Theatre, Václav Havel, Zahradní slavnost, Vyrozumění, Ztížená možnost soustředění, the sixties, absurd drama, appealing theatre, theatre of totality

OBSAH

1. ÚVOD.....	9
2. KULTURNĚ-POLITICKÉ ZÁZEMÍ 60. LET V ČESKOSLOVENSKU.....	10
3. VZNIK DIVADLA NA ZÁBRADLÍ – JEHO POETIKA A ZAKLADATELSKÉ OSOBNOSTI.....	14
4. VÁCLAV HAVEL – STRUČNÝ PRŮŘEZ JEHO LITERÁRNÍ TVORBOU..	18
4. 1. Poezie.....	18
4. 2. Eseje.....	19
4. 2. 1. Politické eseje.....	20
4. 2. 2. Dopisy Olze.....	21
4. 2. 3. Umělecké eseje.....	22
5. DIVADELNÍ HRY VÁCLAVA HAVLA.....	24
5. 1. O dramatice Václava Havla.....	24
5. 1. 1. Apelativní divadlo.....	24
5. 1. 2. Absurdní drama.....	25
5. 2. Autorské hry.....	27
5. 2. 1. Šedesátá léta.....	27
5. 2. 2. Sedmdesátá léta.....	28
5. 2. 3. Osmdesátá léta.....	29
5. 2. 4. Po sametové revoluci.....	30
6. DIVADELNÍ HRY VÁCLAVA HAVLA – ZAHRADNÍ SLAVNOST, VYROZUMĚNÍ A ZTÍŽENÁ MOŽNOST SOUSTŘEDĚNÍ.....	31
6. 1. Zahradní slavnost.....	31
6. 1. 1. Fráze hlavním hrdinou.....	32
6. 1. 2. Aplikace gagu.....	35

6. 1. 3. Zcizující efekt.....	35
6. 1. 4. Inscenace.....	36
6. 2. Vyrozumění.....	38
6. 2. 1. Ptydepe.....	39
6. 2. 2. Absurdita dramatu.....	40
6. 2. 3. Souvislost s československými dějinami.....	41
6. 2. 4. Inscenace.....	42
6. 3. Ztížená možnost soustředění.....	44
6. 3. 1. Ztížené možnosti... ..	44
6. 3. 2. Absurdní prvky.....	45
6. 3. 3. Puzuk.....	46
6. 3. 4. Inscenace.....	47
7. ZÁVĚR.....	49
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	51
SEZNAM PŘÍLOH.....	55
PŘÍLOHA A	
PŘÍLOHA B	
PŘÍLOHA C	
PŘÍLOHA D	

1) Úvod

„Naděje je stav ducha, který dává smysl našemu životu.“ – Václav Havel

Tato bakalářská práce se bude zabývat Václavem Havlem nejen coby dramatikem, ale zaměříme se na něj i na poli psaní filozofických esejí a politických statí. Nastíníme kulturně-politickou situaci v Československu v šedesátých letech, přiblížíme si jednotlivé fáze Havlovy tvorby, zaměříme se také na Divadlo Na zábradlí, jeho historii a zakladatelské osobnosti. Objasníme, jak Václav Havel pohlížel na divadlo, jak popsal anatomii gagu nebo absurdní drama či co znamená pojem apelativní divadlo.

Ve druhé polovině práce si rozebereme tři dramata, která Václav Havel napsal pro Divadlo Na zábradlí: Zahradní slavnost, Vyrozumění a Ztíženou možnost soustředění. Napíšeme, jak na ně pohlíželi tehdejší kritici. Závěrem si uděláme porovnání těchto tří her, objasníme jejich společné a odlišné prvky.

Základním pramenem při zkoumání Havlovy tvorby bude kniha, kterou dala dohromady Anna Freimanová, s názvem Václav Havel: O divadle. Kniha obsahuje rozhovor, různé Havlovy eseje a úvahy, a také dopisy, které budou nápomocny při analýze děl. Dále využijeme knihu Jiřího Žáka: Hovory s V. H. a soubor Vladimíra Justa: Divadlo v totalitním systému. K rozboru dramát využijeme archiv Divadla Na zábradlí, kde jsou uloženy výstřižky z časopisů ze šedesátých let, fotografie a plakáty.

Cílem práce je reflektovat a analyzovat autorské hry Václava Havla v Divadle Na zábradlí do roku 1968.

2) Kulturně – politické zázemí 60. let v Československu

Od roku 1957 byl prezidentem nejprve Československé, o tři roky později Československé socialistické republiky Antonín Novotný. Po smrti Antonína Zápotockého vstoupil Novotný do prezidentské funkce z pozice tajemníka ÚV KSČ a tuto funkci dále vykonával. V roce 1960 prohlásil Československou republiku za socialistickou. Za jeho vlády se postupně prosazovaly opoziční proudy, zejména kulturní, a v roce 1968 byl sesazen z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, kde ho nahradil Alexander Dubček. Ten se do té doby také angažoval v ÚV KSČ.¹ K sesazení Novotného došlo z důvodu mnoha vlastních pochybení. Za jeho vlády výrazně poklesla výkonnost ekonomiky, objevovaly se nedostatky v zásobování obyvatelstva a vznikaly rozpory mezi českou a slovenskou stranou. Sesazení Novotného z tajemnického křesla vyvolalo další řadu procesů a toto období, začátek roku 1968, posléze vstoupilo do dějin pod názvem Pražské jaro.² Po Novotným vykonával funkci prezidenta od 30.3.1968 Ludvík Svoboda.

Konec padesátých let a léta šedesátá se vyznačovala určitou měrou uvolněností, ke které došlo díky lidské důvěře v Dubčekův socialismus s lidskou tváří.³ Obyvatelé Československé socialistické republiky v něm shledávali naději, a díky reformám a později zrušení cenzury se i samotní občané přestali cítit tolik svázáni jako doposud. Získali pocit, že je možné se v tomto státě umělecky realizovat, a to podpořilo jejich tvůrčí energii. Ono společenské uvolnění ale nemělo kořeny jen v našem státě, hodně souviselo také se zahraničím, ba dokonce zaoceánským děním, které Václav Havel popisuje následovně: „*Byla to doba, kdy přišli Beatles, přišlo hnutí hippies, obměnila se móda a z Ameriky sem dorazilo takové antiestablishmentové hnutí, beatnici, pop-art a tak dále. (...) V té době jsme byli taková dalo by se říct neideologická generace.*“⁴

---

¹ MACH, Vladimír. *Antonín Novotný*. Totalita [online]. © 1999 - 2014 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_novotnya.php

² VLČEK, Tomáš. *Rok 1968*. Totalita [online]. © 1999 - 2014 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/1968/1968.php>

³ VÍT, Josef. *Socialismus s lidskou tváří*. Britské listy [online]. 2008 [cit. 2014-05-26]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/42233.html>

⁴ ŽÁK, Jiří. *Hovory s V. H.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství XYZ, 2012. ISBN 978-80-7388-634-9 (str. 29)

Orgány KSČ se o kulturu velmi zajímaly, vzniklo tak mnoho prohlášení, která se kultury na našem území týkala. Za příklad lze uvést větu Jiřího Hendrycha pronesenou na sjezdu československých výtvarných umělců v roce 1961: „*Za moderní považujeme to, co je nové, současné a pokrokové a v žádném případě to, co se dávno přežilo, co vyjadřuje marasmus starého, k zániku odsouzeného světa.*“⁵ Čili i KSČ podporovalo novinky v umění, ačkoli vše samozřejmě muselo být neustále pod kontrolou.

Spontánně vznikala divadla malých scén (jejich prudký nárůst odstartovaly text-appealy Ivana Vyskočila a Jiřího Suchého v Redutě na konci padesátých let), došlo také k samostatné výstavě Vladimíra Boudníka a k vydávání kontroverzních textů Bohumila Hrabala, Jiřího Koláře, Františka Halase nebo Franze Kafky, který se svým typickým pesimismem budovatelům socialismu pochopitelně dříve nehodil. Konaly se první protirežimní projevy spisovatelů Jaroslava Seiferta a Františka Hrubína.⁶

Rozvíjela se divadelní kritika, což podpořil vznik pravidelně vydávaného divadelního časopisu Divadelní noviny, novinkou byl i měsíčník s názvem Divadlo. Oba časopisy reflektovaly současné inscenace, z Divadla se stala *platforma soudobého divadelně-teoretického myšlení (diskuze o úloze režiséra, o realismu aj.)*.⁷ K rozvoji tohoto náhle zvýšeného zájmu o divadlo napomohlo zahájení televizního vysílání, které bylo divadlu zároveň konkurencí, ale na druhou stranu také propagačním pomocníkem. Avšak protože začal panovat všeobecný strach o význam divadla, když přišlo nové médium, otevřela se otázka smyslu jevištních prken. Právě díky tomuto neklidu se o divadle začalo více psát.⁸

Na přelomu padesátých a šedesátých let se repertoár divadel rozšiřoval a inovoval, dramaturgové přicházeli s inscenacemi zapomenutých dramatiků, například Jana Grossmana, který byl dříve pro stát velmi nežádoucí. Československé divadlo

---

⁵ HENDRYCH, Jiří. *Prohlášení na sjezdu československých výtvarných umělců*. In: BERANOVÁ, Věra. *Proměny kulturně-politického myšlení 60. let II*. Obrys Kmen [online]. 2012 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: <http://www.obrys-kmen.cz/archivok/?rok=2012&cis=19&cl=01>

⁶ JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1720-8. (str. 71 – 73)

⁷ JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1720-8. (str. 74)

⁸ Ibid.

se nechalo inspirovat zahraničními dramatiky, zejména Bertoltem Brechtem, který byl zastáncem zcizujícího efektu a antiiluzivního divadla.⁹ Dokonce i hry Václava Havla v sobě mají právě tyto brechtovské prvky.

Pro Národní divadlo byla šedesátá léta jedním z nejvýznamnějších období svého fungování vůbec. Ředitelem činohry se v roce 1956 stal Otomar Krejča a za jeho éry bylo zinscenováno mnoho her s mravním i etickým základem. *S pomocí dramaturga Karla Krause rehabilitoval význam soustavné dramaturgické práce a získal dramatické autory, které jednak učinil členy svého realizačního týmu (Josef Topol), jednak je přiměl v té době k dosti nezvyklé intenzivní práci na textech (František Hrubín).*¹⁰ V té době byl kladen důraz na tvořivou a aktivní dramaturgii, Vladimír Just dále říká, že Národní divadlo mělo *psychologicko-realistickou dramaturgii čechovovského typu*.¹¹ Otomar Krejča byl mimo ředitele také režisérem, na režisérských postech fungovali také Alfréd Radok nebo Jaromír Pleskot. Krejča byl zároveň hercem, nicméně to neznamenovalo, že by byl dobrým hercem na úkor své režijní práce. Koncepce jeho představení byla silná a podmanivá, nebál se inscenovat psychologické příběhy, na rozdíl od práce Radokovy, jež byla s nádechem impresionismu a o něco volnější a barvitější a hlavně, podle vzoru Bertolta Brechta, antiiluzivní.¹²

České divadlo se mimo jiné setkalo poprvé s absurdním dramatem, stalo se tak v roce 1959 uvedením Ionescova Nosorožce. Zajímavostí Ionescova dramatu je, že její ústřední motiv se, s trochou nadsázky, v Československu později opravdu stal. Hlavním tématem hry je strach z nosorožců, kteří se množí na ulicích, a následné zjištění, že oni nosorožci jsou převtělení lidé. V roce 1968 se z původně „neškodných“ lidí stávala podobná stvoření, byť se jim tělesná schránka nezměnila.¹³

---

⁹ JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1720-8. (str. 75)

¹⁰ JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1720-8. (str. 77)

¹¹ Ibid.

¹² GROSSMAN, Jan. *Analýzy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991. ISBN 80-202-0323-0. (str. 149 - 150)

¹³ BLAŽKE, Jaroslav. *Ionescův Samotář*. Česká literatura [online]. 2001 [cit. 2014-05-20]. Dostupné z: <http://www.ceskaliteratura.cz/recenze/b22.htm>

Éra změn a nových přínosů kultury skončila rokem 1968. V lednu tohoto roku byl odvolán z funkce tajemníka ÚV KSČ Antonín Novotný, což vedlo k postupné výměně funkcionářů a obnovování svobody slova. Začalo období zvané Pražské jaro. Panovala snaha o liberalizaci socialistického státu, která vedla až k okupaci v noci z 20. na 21. srpna 1968.¹⁴ Proces Pražského jara byl ukončen v roce 1969, kdy se do čela KSČ dostal Gustáv Husák, stoupenec Alexandra Dubčeka. Období, které následovalo, dostalo název normalizace.¹⁵

---

¹⁴ VLČEK, Tomáš. *Pražské jaro 1968*. In: *Totalita* [online]. © 1999 - 2014 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/jaro68.php>

¹⁵ MACH, Vladimír. *Gustáv Husák*. *Totalita* [online]. © 1999 - 2014 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_husakg.php

3) Vznik divadla Na zábradlí – jeho poetika a zakladatelské osobnosti

Místo, kde se nachází Divadlo Na zábradlí, je staré několik staletí. První dochovaná zmínka o budově, kde Divadlo stojí, pochází z 12. století, ale domy tam pravděpodobně byly již dříve. Jednalo se o obytné domy nejprve ze dřeva, později z kamene.

V 15. století se toto místo jmenovalo Dům u zeleného kloboučku, o století později Dům Milevských, neboť připadal klášteru v Milevsku. Poté, co byl sousední kostel sv. Jana Křtitele na brodu, se začal dům pomalu rozpadat, ale v 19. století prošel velkou přestavbou. Stala se z něj nejprve továrna na barvení a potisky látek a z domu se stala novoklasicistní stavba, jak ji známe nyní.

Po ukončení fungování továrny dům připadl Jednotě katolických tovaryšů, kteří zde hráli svá mravoličná představení až do roku 1933. V roce 1954 připadla budova bytovému podniku hlavního města Prahy.¹⁶

Vznik Divadla Na zábradlí se datuje rokem 1958, kdy Helena Philippová objevila prostory a poprosila Jiřího Suchého, aby napsal něco, co alespoň trochu připomínat atmosféru Reduty.¹⁷ Dostali k dispozici nikoli prostor celé budovy, protože v horních patrech byly obydlené byty, ale pouze sál v přízemí. Zpočátku se prostor vůbec divadlu nepodobal, zakladatelé si ho vybuodovali takzvaně vlastníma rukama. Jiří Suchý sál osobně vymaloval, pan Vodička daroval svá kamna, která odnesl ze své domácnosti, coby židle pro diváky použili sedačky ze starého zrušeného kina.¹⁸

Historicky první představení Divadla Na zábradlí neslo název Kdyby tisíc klarinetů, které režíroval Antonín Moskalyk. Tento divadelní počín napsal Jiří Suchý a vkomponoval do něj texty Ivana Vyskočila. Jiří Suchý mu přisoudil podtitul „leporelo o 36 obrazech“. Hudba byla složena čtyřmi autory, a to Jiřím Suchým, Jiřím Šlitrem,

---

¹⁶ Anonym. *Historie Divadla Na zábradlí*. Dostupné v elektronické podobě, archiv Divadla Na zábradlí.

¹⁷ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech*, In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 29)

¹⁸ Anonym. *Historie Divadla Na zábradlí*. Dostupné v elektronické podobě, archiv Divadla Na zábradlí.

Jaroslavem Jakoubkem a Vladimírem Vodičkou. Představením byli diváci nadšeni, a proto mělo mnoho repríz.

Kouzlo divadla tkvělo v jeho spiklenecké atmosféře, panoval zde dojem určité pospolitosti a sounáležitosti, divadlo údajně připomínalo jakýsi šantán.¹⁹

O rok později od založení činoherního divadla vznikla Pantomima na Zábradlí, která byla založena Ladislavem Fialkou. Pantomima se těšila velkému úspěchu, hrála dokonce přes léto, kdy byly jinak divadelní prázdniny, cestovala do zahraničí a fungovala až do roku 1993.

Počátky Divadla Na zábradlí lze rozdělit do dvou etap; za první se považuje etapa Ivana Vyskočila, druhá je spojena s Janem Grossmanem.

Ivan Vyskočil byl, podle slov Havla, svéráznou, sebestřednou a podivínskou osobností, která vedle sebe snesla málokterého kreativního spolupracovníka. Divadlu přispěl několika důležitými prvky: intelektuálním humorem, originální fantazií, vzdělaností, smyslem pro absurdno a nekonvenčními divadelně estetickými impulsy.²⁰ Vyskočil do Divadla Na zábradlí přešel z Reduty, kde spolu s Jiřím Suchým zaujímali posty vedoucích osobností text-appealu, což byly soubory kabaretů, avantgardních revuí a literárních scének.²¹ Autorsky se na Zábradlí podílel na pěti premiérách: na úplně první inscenaci *Kdyby tisíc klarinetů*, dále *Faust*, *Markétka*, *služka a já*. Tyto dvě hry vznikly v autorské spolupráci s Jiřím Suchým. Následovalo dílo *Trochu*, jež bylo vytvořeno spolu s Milošem Macourkem, s nímž napsal ještě *Smutné Vánoce*, na kterých se podílel také Pavel Kopta. Poslední Vyskočilovou autorskou spoluprací byl *Autostop*, tedy revuální hra se dvěma příspěvky Václava Havla.²²

---

¹⁹ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 29)

²⁰ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 31 – 32)

²¹ JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1720-8. (str. 82)

²² *Životopis Ivana Vyskočila*. Ivan Vyskočil [online]. 2009 [cit. 2014-05-09]. Dostupné z: <http://www.ivanvyskocil.cz/html/zivotopis.html>

Druhá éra Divadla Na zábradlí se váže k Janu Grossmanovi. Šéfem činohry se stal v roce 1962, kdy do ředitelského křesla usedl po Ivanu Vyskočilovi. Literární kariéra Jana Grossmana začala již v roce 1943, kdy začal psát recenze, poznámky a verše v Českém slově, v Národní politice a v Řádu. Studoval obor srovnávací literatura a estetika, nastoupil jako lektor činohry do Národního divadla, psal různé kritiky a eseje, na svůj mladý věk projevoval velkou aktivitu. Byl především kritikem, leč angažoval se i v divadlech, například v Burianově Děčku, v Laterně Magice a od roku 1962 v Divadle Na zábradlí.²³ Václav Havel v rozhovoru s Karlem Hvizďalou uvádí: „*Jestli Ivan Vyskočil činohru Divadla Na zábradlí založil a její charakter předurčil, Grossman tento vklad rozvinul v to, čemu se říká divadelní éra.*“²⁴ V Zábradlí tehdy nebyly uváděny jen úspěšné inscenace, ale v jeho prostorech byly pořádány i jiné akce, výstavy, koncerty a diskuse, jež přispívaly k vytváření oné divadelní éry.

Divadlo Na zábradlí v 60. letech kladlo důraz na groteskní humor a intelektuální zábavu, jak předurčil už Ivan Vyskočil. Zobrazovalo absurditu každodennosti a pracovalo, podle vzoru Bertolta Brechta, se zcizujícími efekty, a především bylo apelativní, snažilo se diváka postavit před základní existenciální otázky.²⁵ Chtělo sdělovat, ale zvolilo svou specifickou formu: než aby lidem něco exaktně vysvětlovalo, radši v nich vyvolalo otázky, na které jim už ale neposkytlo odpověď. Největší hodnotu totiž má ta myšlenka, na kterou si člověk přijde sám.

Dramaturgicky byla snaha o nespoutanost do jednoho konkrétního režijního stylu divadla. V dramaturgickém plánu nebylo inscenovat domácí a zahraniční hry, tragédie a komedie a podobně, šlo zejména o zobrazování témat, myšlenek a problémů. Nebyla snaha o provozování divadla malých forem nebo jednoznačně divadla činoherního, specifikum divadla nemělo tkvět ve formě.²⁶ *Mít v programu tu nebo onu formu – ať už jakoukoli – je vždy formalismus, důležité přece je, čeho je ta která forma formou. Bezduchost může mít formu velké hry zrovna tak jako formu kabaretu, obě formy však*

---

²³ HOLÝ, Jiří a POKORNÁ, Terezie. *Případ Grossman*. In: GROSSMAN, Jan. *Analýzy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991. ISBN 80-202-0323-0. (str. 421 – 434)

²⁴ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 31 – 32)

²⁵ HOLÝ, Jiří a POKORNÁ, Terezie. *Případ Grossman*. In: GROSSMAN, Jan. *Analýzy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991. ISBN 80-202-0323-0. (str. 421 – 434)

²⁶ HAVEL, Václav. *Jaké divadlo vlastně chceme dělat (dopis Alfrédu Radokovi)*, In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 70)

*mohou být zrovna tak formami něčeho, co je velmi silné a aktuální.*²⁷ Hlavní ideou Divadla Na zábradlí bylo na jevišti předvést aktuální problémy a myšlenky, ale nepřímou, tedy zašifrovanou. Proto se inscenovala zejména absurdní dramata, jejichž forma je svým způsobem přesným vyjádřením ideologie tohoto divadla.

V roce 1968 z Divadla Na zábradlí odešli Jan Grossman i Václav Havel, a začala tím další etapa, kdy se v Divadle realizovali režiséři Nové vlny, kteří měli zákaz točit. Konkrétně se jednalo o Juraje Herze, Jiřího Menzela, Jaromila Jireše, Jana Kačera, Evalda Schorma a Jiřího Bartošku. Jan Grossman se do Divadla Na zábradlí na konci 80. let vrátil a až do své smrti v roce 1993 zde působil jako ředitel. Poté jej na postu ředitele vystřídala Doubravka Svobodová a následovala jedna z neúspěšnějších etap Zábradlí, čemuž velkou měrou přispěl Petr Lébl, nově jmenovaný uměleckým šéfem. Tato éra bohužel skončila Léblovým dobrovolným skončením se životem v roce 1999, nicméně Divadlo Na zábradlí úspěšně pokračuje i přes tuto tragickou událost. V současné době, tedy v roce 2014, je ředitelem Petr Štědroň a uměleckým šéfem Dora Viceníková.

---

²⁷ HAVEL, Václav. *Jaké divadlo vlastně chceme dělat (dopis Alfrédu Radokovi)*, In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 70)

4. Václav Havel – stručný průřez jeho literární tvorbou

Před rozbořem dramát Václava Havla je nasnadě stručně představit hlavní linie jeho literární tvorby, které jsou neméně známé a významné pro politiku, dramatiky, literaturu a filozofii. Jeho spisy byly sebrány do několika souborných knih, například Protokoly, Do různých stran, Moc bezmocných, Dopisy Olze, O lidskou identitu a další.

4. 1. Poezie

Václav Havel se věnoval mimo psaní dramát také psaní poezie, ačkoli jeho básně nejsou ani zdaleka tak známé, jako právě dramata. Básně vznikaly především v padesátých letech, jen naprostá menšina z nich v letech sedmdesátých a osmdesátých. Své první básně napsal v osmnácti letech, v roce 1953. Jeho prvotní sbírka se jmenovala Čtyři rané básně. Poté psal další soubory básní, jmenovitě například Prostory a časy, Na okraji jara nebo Záchvěvy.

Je třeba zmínit jednu důležitou sbírku, jíž je soubor Antikódy. Tato sbírka byla sepsána v roce 1964, ale nebyla vydána; až v roce 1966 byla část z ní obsažena v Havlově knize Protokoly.²⁸

Soubor Antikódy je složen z experimentálních grafických básní, tedy typogramů. V dobovém kontextu se dá o experimentální poezii mluvit jako o protipólu socialistického realismu. Navazuje na avantgardu a abstrakci.²⁹ Jde spíše o grafické dílo, nežli o literárně dokonalý počín. Havlovým hlavním přáním bylo, aby jeho tvorbě porozuměli úplně všichni, ať už lidé se vzděláním či bez něho. *Havlovy typogramy tvoří tři tematické okruhy – málo početné intimní texty (lyrický okruh s názvem Podoby), logické kreace (oddíl s názvem Antikódy), texty na přesně vymezená soudobá témata*

---

²⁸ JUNGMANNOVÁ, Lenka. *Antikódy Václava Havla*. Praha město literatury [online]. 2013 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.prahamestoliteratury.cz/cz/aktuality/126-antikody-vaclava-havla/>

²⁹ RADUŠEVIČ, Mirko. *Havlovy Antikódy a experimentální poezie 60. let minulého století*. Literární noviny [online]. 2013 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.literarky.cz/kultura/literatura/13905-havlovy-antikody-a-experimentalni-poezie-60-let-minuleho-stoleti>

(oddíl s názvem *Antikódy II*).³⁰ Tyto básně vznikaly na psacím stroji, Havel si se strojem hrál, obracel papír, posouval válec, psal zhusta nebo naopak zřídka, používal interpunkční znaménka, využíval velká i malá písmena.³¹ Několik básní tohoto typu dokonce neobsahuje ani slova, pouze „nesmyslně“ uspořádaná písmena. Václav Havel si například ze pro úvahy vybral jedno slovo, se kterým si hrál a jemuž dával nové podoby a tvary. „Člověk a doba. Člověk! ČLOVĚK? /č/ /l/ /o/ /v/ /ě/ /k/. Č!L!O!V!Ě!K!³² Toto je konkrétní případ havlovského typogramu.

V sedmdesátých a osmdesátých letech už nevznikalo tolik básní jako dříve. Mezi ty známější patří báseň s názvem *Zahýkal sýc* z roku 1977. V pozdějších letech se dávaly dohromady spíše sbírky z básní staršího data, než že by vznikaly nové. V tomto období se Václav Havel, kromě politiky, věnoval psaní esejí.

4. 2. Eseje

V osmdesátých letech Havel tvořil méně dramatických textů, z tohoto období jsou známé spíše jeho eseje a dopisy, ačkoli dal vzniknout i několika málo hrám. V říjnu roku 1979 byl odsouzen za podvracení republiky a hned v lednu následujícího roku byl přesunut do věznice. Tam onemocněl, proto ho přesunuli do pražské vězeňské nemocnice, odsud putoval do Plzně na Bory, a v roce 1983 ho, opět ze zdravotních důvodů, propustili do domácího vězení. Právě v tomto období, v sedmdesátých a osmdesátých letech, bylo napsáno nejvíce nedramatických textů.

Témata, kterých se dotýkal, byla z okruhu umění – divadlo a literatura, dále se pak věnoval psaní o politice, o společnosti a také o duchovním světě, kladl si různé

---

³⁰ RADUŠEVIČ, Mirko. *Havlovy Antikódy a experimentální poezie 60. let minulého století*. Literární noviny [online]. 2013 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.literarky.cz/kultura/literatura/13905-havlovy-antikody-a-experimentalni-poezie-60-let-minuleho-stoleti>

³¹ BEZR, Ondřej. *Havlova experimentální poezie stále táhne, Antikódy jsou znovu na scéně*. Kultura Idnes [online]. 2013 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/antikody-vaclava-havla-na-scene-dmt-/literatura.aspx?c=A130329_134731_literatura_ob

³² RADUŠEVIČ, Mirko. *Havlovy Antikódy a experimentální poezie 60. let minulého století*. Literární noviny [online]. 2013 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: <http://www.literarky.cz/kultura/literatura/13905-havlovy-antikody-a-experimentalni-poezie-60-let-minuleho-stoleti>

filozofické otázky, které písemně rozvíjel. Jeho eseje byly často psány formou dopisů, například Dopisy Olze nebo Dopis Gustávu Husákovi.

4. 2. 1. Politické eseje

Nejstarší politickou esejí, která je uvedena v Knihovně Václava Havla, je Dopis Gustávu Husákovi. Tato esej je jednou z nejvýznamnějších listin českého disentu a předznamenává vznik Charty 77.³³ Byla analýzou tehdejší společnosti. Václav Havel se zde zamýšlí například nad strachem, nikoli viditelným strachem jedince, ale kolektivním pocitem, který se lidí drží a způsobuje to, že se občané chovají tak, jak se chovají, tedy v souladu s režimem. Havel se dále vyjadřuje k socialistické ideologii a občanské lhostejnosti, k společenskému sebeuvědomění, které je svým způsobem založené na lži, a také k socialistické cenzuře, která je zdrojem nepravdivosti a neúplnosti informací. Dopis byl napsán 8. dubna 1975.³⁴

Další významnou politickou esejí je Moc bezmocných, jež se věnuje rozboru současné politické situace, hovoří o disidentství (odtud název Moc bezmocných – bezmocnými jsou myšleni právě disidenti), o krizi společnosti, o ideologii a lidské snaze žít v souladu s totalitním režimem, témata této eseje jsou v určitých bodech podobná těm, která jsou obsahem Dopisu Gustávu Husákovi.³⁵ Moc bezmocných byla vydána rok po založení Charty 77 a vysvětluje její základní principy.

V roce 1984 vznikla esej Politika a svědomí, ve které je vysvětlen pojem antipolitika. Václav Havel uvádí, že je „*příznivcem antipolitické politiky, tedy politiky nikoli jako technologie moci a manipulace s ní nebo jako kybernetického řízení lidí nebo jako*

---

³³ SOVADINA, Jiří. *Dopis Václava Havla Gustávu Husákovi (8. 4. 1975)*. Moderní dějiny [online]. 2011, 2. 9. 2012 [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/dopis-vaclava-havla-gustavu-husakovi-8-4-1975/>

³⁴ KRISOVÁ, Eda. *Václav Havel - životopis*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-024-1. (str. 60 – 62)

³⁵ HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. Václav Havel [online]. 1978 [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=71_clanky.html&typ=HTML

*umění účelovosti, praktik a intrik, ale politiky jako jednoho ze způsobů, jak hledat a dobývat v životě smysl; jak ho chránit a jak mu sloužit; politiky jako praktikované mravnosti; jako služby pravdě; jako bytostně lidské a lidskými měřítky se řídící starosti o bližní. (...)*³⁶ Politika antipolitiky má být politikou člověka, plynout ze srdce a hájit občanská práva, politik má mít vlastní názory a nemá přejímat bezmyšlenkovitě určité formy.

Další politické eseje nesou názvy Anatomie jedné zdrženlivosti, O smyslu Charty 77, Děkovná řeč za Erasmovu cenu nebo Příběh a totalita. O Havlových politických esejích by se dalo napsat mnohem více, avšak tato bakalářská práce se primárně zabývá jinou částí Havlova života a tvorby, proto se zde o těchto esejích nebudeme více rozepisovat, ačkoli by si to bezpochyby zasloužily.

4. 2. 2. Dopisy Olze

Václav Havel psal během svého pobytu ve vězení dopisy své manželce Olze Havlové. Jak se stalo, že tyto dle názvu zdánlivě soukromé dopisy vyšly? Literární kritik a Havlův přítel z Tváře (neideologického kritického časopisu) Jan Lopatka dostal za úkol z těchto dopisů, které byly plné Havlových myšlenek a úvah, udělat knihu. Dopisy vyšly v roce 1983, psány byly v letech 1979 až 1983 a ještě v roce 1989, tyto poslední dopisy jsou obsaženy v později upravené sbírce.³⁷

V Dopisech se Havel vyjadřuje k dění ve věznici, popisuje vše, co se děje, způsobem, který nemohl být zcenzurován. Jeho dopisy nesou filozofický nádech; například v dopise č. 53 se zamýšlí nad identitou člověka, v dopise č. 76 píše o řádu lidského života a bytí vůbec, dopis č. 106 pojednává o divadelních konvencích... V dopisech se objevují i podrobnosti o jeho zdravotním stavu, o snech i každodenních záležitostech.

---

³⁶ HAVEL, Václav. *Politika a svědomí*. Václav Havel [online]. 1984 [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=71_clanky.html&typ=HTML

³⁷ KRISOVÁ, Eda. *Václav Havel - životopis*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-024-1. (str. 118 - 120)

Při psaní byla snaha o spíše pozitivní vyznění dopisů, své deprese do nich vkládat nechtěl.

Jestliže má někdo touhu Václava Havla poznat blíže, Dopisy Olze jsou ideálním prostředkem. Havel v nich o sobě hodně prozrazuje, píše i o sobě a svých pocitech, aktuálních i dávno zažitých.

4. 2. 3. Umělecké eseje

Umělecké eseje Václava Havla jsou nejčastěji orientovány do oblasti divadelní tvorby, přestože první esej je datována rokem 1956 a nese název Nad prózami Bohumila Hrabala. Vyšla v samizdatové Revui K, Havel zde formuluje myšlenku, kdo je spisovatel a čím se odlišuje od ostatních.³⁸ Dále psal různé úvahy o divadle a literatuře, přispíval do časopisu Tvář, Květen, Divadlo, jeho úvahy a kritiky se objevovaly také v Literárních novinách nebo Sešitech pro mladou literaturu.³⁹

Mezi známější divadelní eseje patří například Kybernetika a divadlo, kde se Václav Havel zamýšlí nad využitím estetické aplikace kybernetiky do divadelní sféry a nad její souvislostí se strukturalismem.⁴⁰

Další esej nese název Etika a život a pojednává o dramatu Návštěva staré dámy od švýcarského dramatika Friedricha Dürrenmatta. Zde je podrobně rozebrána výstavba tohoto dramatu a jeho filozofie.⁴¹

Havlových esejí existuje mnoho, leč stejně jako v případě esejí politických se jimi tato práce dopodrobna zabývat nebude. Je nasnadě zmínit alespoň názvy některých dalších esejí, které zde nemají prostor pro konkrétnější popis: jedná se například o Problém

---

³⁸ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel - životopis*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-024-1. (str. 13)

³⁹ HOŘÍNEK, Zdeněk, Michal PŘIBÁŇ a Libor VODIČKA. *Václav Havel*. Slovník české literatury po roce 1945 [online]. 1995, 2011 [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=317>

⁴⁰ HAVEL, Václav. *Kybernetika a divadlo*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 110 - 112)

⁴¹ HAVEL, Václav. *Etika a život*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 113 - 120)

divadelní recenze, Veřejné divadlo snů, Krize a její příčiny, Divadlo, které neví, že je divadlem, Anatomie gagu, Začarovaný kruh... a mnoho dalších.

O některých z nich podrobněji pojednává kapitola č. 5 – Divadelní tvorba Václava Havla.

5. Divadelní hry Václava Havla

Těžko určit, zda byl Václav Havel více dramatikem nebo politikem. Úspěšný a obdivuhodný byl v obou oblastech, nicméně tato bakalářská práce se zaměřuje na Havlovu dramatickou tvorbu, nikoli politickou angažovanost. Coby dramatik se činil od svých dvaceti let, kdy začal psát první dramata, a za celý svůj život jich napsal téměř dvacet, přičemž všechna, až na dvě výjimky, byla napsána do roku 1988. Těmi výjimkami jsou hry *Odcházení*, které vzniklo v roce 2007 a bylo také zfilmováno, a mikrodrاما *Pět tet*.

5.1. O dramatice Václava Havla

K divadlu Václav Havel tíhl již od mládí. Pokoušel se dostat na FAMU, ale kvůli jeho buržoaznímu původu ho nepřijali. Po dvou letech na ČVUT nastoupil do vojenské služby, následně ho Jan Werich přijal jako kulisáka do divadla ABC, ale další sezonu pokračoval ve stejné pozici v Divadle Na zábradlí. V roce 1962 byl k velké radosti přijat na FAMU, obor dramaturgie, a mohl místo technických prací na jevišti vykonávat funkce, ke kterým tíhl, tedy režisér a dramaturg.⁴²

5. 1. 1. Apelativní divadlo

Když Václav Havel nastoupil v pozici kulisáka do Divadla Na zábradlí, byl zrovna ředitelem Vladimír Vodička. Tehdy byla snaha o apelativní divadlo, tedy takové, které nebude nabízet odpovědi, ale pouze vyvolávat otázky.⁴³ Václav Havel ve svém dopise Alfrédu Radokovi pojem apelativní divadlo vysvětluje následovně: „(...)Apelativní divadlo nepovažuje za rozhodující, zda se lidé smějí, tleskají, pískají, jsou strženi nebo dojatai – jde mu o to, aby to nebyly jen dvě hodiny smíchu, napětí nebo čehokoliv, ale

---

⁴² *Kompletní strukturovaný životopis Václava Havla je zařazen do přílohy: Příloha A.*

⁴³ ŽÁK, Jiří. *Hovory s V. H.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství XYZ, 2012. ISBN 978-80-7388-634-9. (str. 61)

*aby smích, napětí, dojetí, souhlas a nesouhlas pouze prostředkovalo daleko hlubší zásah, než je jen zásah sliznic – divadlo by mělo útočit na celou bytost diváka, zasahovat ji odkrýváním a analýzou neznámé pravdy, provokovat jeho fantazii, nutit domýšlet věci, zainteresovat na problémech, nutit a vyzývat k spoluúčasti, spoluprožitku, spolupráci.(...)*⁴⁴ Byla tedy snaha o zcela jiné pojetí divadla, než tomu bylo doposud zvykem. Prioritou nebylo iluzivně zinscenovat divadelní hru a nenechat divákům prostor pro nějaký přesah, základním kamenem mělo být právě výše zmíněné zprostředkování.

5. 1. 2. Absurdní drama

Hry Václava Havla bývají zařazovány do skupiny nazvané absurdní drama. Podle Havlových slov je absurdní drama nejvýznamnějším úkazem divadelní kultury dvacátého století, neboť vystihuje soudobou krizi lidstva.⁴⁵ Zobrazuje člověka, který hledá smysl života, jedince, jenž ztratil pevnou půdu pod nohama a neví, co s ním bude dál, jehož svět se rozpadá a jehož budoucnost je velmi nejasná. Ukazuje ztrátu, bezmoc, hledání, iluze a deziluze, ztrátu vlastní identity. Je to filozofie, která klade otázky, ale neposkytuje odpovědi. Absurdní hry bývají často humorné, komické, leč jejich gagy jen podtrhují rozpolcenost a osamocenost jedince.

Gag je základním prvkem absurdního dramatu. Václav Havel ve své eseji *Anatomie gagu* jej popisuje následovně: „*Gag je složen nejméně ze dvou základních fází, které samy o sobě nemusí být ani komické, ani absurdní, které však začínají probouzet pocit absurdity a smích v okamžiku, kdy se setkají (...) Pocit absurdity zde vzniká ozvláštněním*“.⁴⁶ Každá akce, která je složena ze dvou fází, je druhou fází negována, díky gagu zde vzniká nesmysl, absurdita. Václav Havel dále uvádí, že „*smysl jevu je*

---

⁴⁴ HAVEL, Václav. *Jaké divadlo vlastně chceme dělat (dopis Alfrédu Radokovi)*, in: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 69)

⁴⁵ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 36)

⁴⁶ HAVEL, Václav. *Anatomie gagu*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 170 – 182) pozn. *Anatomie gagu byla napsána v roce 1963, tedy ve stejném období, kdy vznikla Zahradní slavnost.*

určován vztahem, kterým ho člověk svazuje s jinými jevy, tedy svým lidským kontextem. Absurdním se stává to, co ztrácí tento lidský kontext.⁴⁷ To, co bývá ozvláštňováno, je tedy automatismus skutečnosti. Logika vztahu mezi těmito dvěma automatismy je v gagu jiná, než na jakou je člověk zvyklý a kterou tak dobře zná. Gag vzniká momentem překvapení, když do očekávaného vstoupí neočekávané. Když se odehraje nečekaný zvrát, nikoli fantaskní a vymyšlený, ale pouze použitý v jiném významu, než je obecně známo, lze mluvit o gagu.⁴⁸

„Smysl dostává cokoliv teprve v okamžiku, kdy jej do toho člověk vloží, a absurdním se cokoliv stává, teprve až tomu člověk odejme smysl, který do toho nejdříve vložil.“⁴⁹ Samo o sobě tedy absurdní není nic, nejprve si musí člověk, autor, pohrát s významy konkrétních jevů a činů, ukázat nečekaný pohled na věc.

„Automatismus, který je ozvláštňován, je (v daném kontextu, relativně) odlidšťující, zatímco automatismus, který ozvláštňuje, je (v daném kontextu, relativně) zlidšťující.“⁵⁰

Václav Havel tento jev popisuje pomocí patosu. Jestliže někdo projevuje příliš velké emoce, hlasitě pláče nebo se hystericky směje, tím méně uvěřitelný je jeho skutečný cit, protože to leckdy dělá jen pro své okolí. Toto je podstata patosu, přehnané projevy se nám zdají odlidšťující. Na druhé straně je onen zlidšťující prvek, tedy úplně obyčejná věc, která se nám zdá přirozená: například přelití sklenice s vodou, zakopnutí, úlek. „Něco patetického gag ozvláštňuje něčím nepatetickým.“⁵¹ V každém gagu je tedy potřeba obojího, neboť jedno bez druhého gag nevytvoří.

Gag je metaforickým vyjádřením určité skutečnosti pomocí slov, otázek nebo opakovaných frází.

---

⁴⁷ HAVEL, Václav. *Anatomie gagu*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 170 – 182)

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

5.2. Autorské hry

První autorskou hrou Václava Havla je hra *Život před sebou* a údajně byla tak zdařilou parodií, až se málem dostala na celostátní armádní přehlídku.⁵² Byla napsána ještě na vojně v roce 1957 a vznikla ve spolupráci s Karlem Bryndou. V roce 1991 se, pod názvem *Mlýny*, stala velmi úspěšnou hrou divadla Sklep.

Jednalo se sice o hru z pera Václava Havla, ale její autorství není přisuzováno jen jemu. První hrou, jejímž autorem je opravdu pouze Václav Havel, je jednoaktovka *Rodinný večer*, napsaná v roce 1959. Toto drama s absurdními prvky pojednává o jednom obyčejném čtvrtečním večeru, který tráví třígenerační rodina doma, stejně jako každý týden.

5. 2. 1. Šedesátá léta

Prvním tvůrčím vyjádřením ve své éře působení Divadla Na zábradlí byly dva skeče: *Motomorfóza* a *Ela, Hela a stop*, které byly součástí hry *Autostop*, což bylo revue Ivana Vyskočila. Byla to první hra, na které se Václav Havel autorsky podílel, a která byla zároveň uvedena na jevišti, a to v roce 1961.

Následovalo představení *Báječné rocky paní Hermanové*, kterému dala vzniknout autorská dvojice Václav Havel a Miloš Macourek v roce 1962. Ve stejné sezoně napsal Havel několik výstupů do pásma *Vyšinutá hrdlička*.

První samostatnou celovečerní hrou Václava Havla, která byla uvedena na jevištních prknech, je dodnes velmi známá *Zahradní slavnost*. Premiéra proběhla 3. prosince 1963, režie se ujal Otomar Krejča. Podrobněji se této hře bude věnovat další kapitola bakalářské práce, ale je třeba zmínit, že se drama setkalo s velkým úspěchem a jeho oblíbenost přetrvává dodnes.

---

⁵² KOLOC, Tomáš. *Václav Havel v kontextu české a světové kultury*. Britské listy [online]. 2011 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/61485.html>

Během Havlova působení v Divadle Na zábradlí vznikla další významná hra, Vyrozumění, která měla premiéru v roce 1965, ačkoli ji Havel začal psát o pět let dříve, a režíroval ji Jan Grossman. Následovalo drama Ztížená možnost soustředění, uvedeno v roce, kdy Václav Havel Divadlo Na zábradlí opustil, tedy v roce 1968. Obě tyto hry budou podrobněji popsány v další kapitole.

V šedesátých letech působil Václav Havel kromě Divadla Na zábradlí také v jiných souborech, například v Městských divadlech pražských, kde spolupracoval s Alfrédem Radokem. V tomto divadle sice žádná jeho premiéra v období 60. let neproběhla, zato se Havel na inscenování podílel jako asistent režie a odnesl si odsud mnoho cenných zkušeností.

Je třeba zmínit dvě další hry, které Václav Havel v šedesátých letech napsal, jednou z nich je Motýl na anténě, jednoaktová televizní komedie, a druhou Anděl strážný, Havlova jediná rozhlasová hra. Obě vznikly v roce 1968.

Václav Havel v tomto období napsal dva filmové scénáře, které však nebyly realizovány. Jedná se o filmovou úpravu Zahradní slavnosti a filmový scénář Heart Beat.

5. 2. 2. Sedmdesátá léta

Václav Havel byl donucen kvůli svým postojům opustit Divadlo Na zábradlí. V roce 1969 sepsal spolu s Ludvíkem Vaculíkem petici Deset bodů, která odmítala politiku normalizace a byla adresována ústřednímu výboru KSČ. Organizátoři za ni byli stíháni. Následovaly výslechy a procesy a v roce 1971 bylo dílo Václava Havla zakázáno v knihovnách a veřejných školách.

Během těchto let byla napsána hra Spiklenci a také Žebrácká opera, která měla premiéru v roce 1975. Jednalo se o první uvedení Havlovy hry po šesti letech. Režie se ujal Andrej Krob, jenž hru nastudoval se souborem amatérského divadla Na tahu. Hra byla sice uvedena v anonymitě, leč její uvedení oznámilo Rádio Svobodná Evropa, a proto

byl celý divadelní spolek perzekuován, herci byli dlouze vyslýcháni.⁵³ Námět Žebrácké opery vychází z lidové opery Johna Gaye z 1. poloviny 18. století, tato opera byla satirickým protikladem k běžným operám tehdejší doby.⁵⁴ Divadlo Na tahu zrealizovalo ještě další Havlovy hry, například Horský hotel nebo Protest. Tyto hry byly uvedeny až po sametové revoluci, přestože byl Horský hotel napsán v roce 1976 a Protest o dva roky později.

Dalším autorským počinem Václava Havla je tragikomedie Audience. Tato hra je velmi významným absurdním dramatem z roku 1975, ústřední postavou je zde Ferdinand Vaněk, ředitel pivovaru. Ferdinand Vaněk reprezentuje samotného Václava Havla, který byl taktéž nucen pracovat v pivovaru.

Všechny tyto hry (Spiklenci, Žebrácká opera, Audience, Vernisáž a Protest) vyšly v jedné knize pod souborným názvem Hry.

Léta sedmdesátá nebyla na Havlovu dramatickou tvorbu tolik bohatá oproti létům šedesátým, neboť měl více co dočinění s politikou a na divadlo nezbývalo tolik času, ale i přesto si chvíli na psaní Václav Havel našel.

5. 2. 3. Osmdesátá léta

V osmdesátých letech Havel tvořil méně dramatických textů, z tohoto období jsou známé spíše jeho eseje a dopisy. V roce 1983 napsal jednoaktovku s názvem Chyba, která však na československém území měla premiéru až v roce 1992.

Následně vznikly dvě hry poměrně rychle po sobě, v roce 1984 Largo desolato a o rok později Pokoušení. Ani jedna z těchto her Václavu Havlovi netrvala napsat déle, než deset dní. Za takovou rychlostí stál strach o rukopis, strach o domovní prohlídku, při které bude zabavena nedodělaná práce, která už by se k autorovi nejspíš nikdy

---

⁵³ Anonym. *1969 - 1976 Politická normalizace a perzekuce*. Knihovna Václava Havla. [online]. [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://www.vaclavhavel-library.org/cs/vaclav-havel/zivotopis/1969-1976>

⁵⁴ ODAHA, Tomáš. *Jiří Menzel: Žebrácká opera*. [online]. 2012 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://www.odaha.com/tomas-odaha/recenze/film/jiri-menzel-zebracka-opera>

nevrátila.⁵⁵ Hlavní postavou v *Largo desolato* je pan Kopřiva, o kterém Václav Havel říká, že je v základech podobný jemu samému. Ve hře je velmi znát Havlův špatný psychický stav v důsledku věznění.

Pokoušení je inspirováno Faustem. Václav Havel dostal ve vězení Goethova Fausta a Doktora Faustuse od Thomase Manna. Když obě tyto knihy přečetl, začaly ho pronásledovat zvláštní sny. „(...) *Zkušenost, že něčeho, co jsem skutečně napsal, co jsem si opravdu myslel a co byla pravda, může být takto zneužito, mi s novou naléhavostí ozřejmila, že pravda není jen to, co si člověk myslí, ale i to, za jakých okolností, komu, proč a jak to říká. Což je jedním z témat Pokoušení. (...)*“⁵⁶

Premiéra *Pokoušení* proběhla v roce 1990.

V osmdesátých letech byla ještě napsána *Asanace*, tragikomedie kritizující byrokracii a její aroganci, a *Zítřka to spustíme*, což byla *historická meditace o pěti dějstvích pro scénický časopis Rozrazil*.⁵⁷

5. 2. 4. Po sametové revoluci

Vzhledem ke své politické angažovanosti neměl Václav Havel čas ani myšlenky na novou dramatickou tvorbu. Během let devadesátých nevznikla žádná Havlova divadelní hra, teprve v roce 2007 opět sáhl po peru a napsal drama *Odcházení*. Toto drama bylo dokonce zfilmováno samotným autorem, bohužel se neseťkalo s velkými ovacemi. Úplně poslední Havlovou hrou z roku 2010 je mikrodrاما *Pět tet*, které má být volným pokračováním aktovky *Vernisáž*, hra byla uvedena brněnským divadlem Husa na provázku.

---

⁵⁵ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 43 - 44)

⁵⁶ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 46)

⁵⁷ Knihovna Václava Havla. *Hry* [online]. [cit. 2014-10-04]. Dostupné z: <http://www.vaclavhavel-library.org/cs/vaclav-havel/dilo/hry#yr1983>

6) Divadelní hry Václava Havla v Divadle Na zábradlí – Zahradní slavnost, Vyrozumění, Ztížená možnost soustředění

Václav Havel v Divadle Na zábradlí uvedl dohromady tři autorské hry, a to Zahradní slavnost, Vyrozumění a Ztíženou možnost soustředění. Všechny tři hry vznikly v šedesátých letech. Jako autor se na Zábradlí projevil ještě v revui Autostop, která byla převážně Vyskočila, Havel do ní přispěl pouze dvěma skeči.

6. 1. Zahradní slavnost

Zahradní slavnost je jeho první celovečerní hrou o čtyřech dějstvích, která byla uvedena v Divadle Na zábradlí, a to 3. prosince 1963. Bývá řazena do kategorie absurdního dramatu a režijní podobu jí dal Otomar Krejča.

Drama začíná v domě u Pludkových, kdy Hugo Pludek, hlavní hrdina, hraje šachy sám se sebou, zatímco jeho matka i otec neustále čekají na jejich známého, pana Kalabise. Hugo je vyslán na zahradní slavnost Likvidačního úřadu, kam se po nátlaku otce nakonec vydá. Ve druhém obraze se Hugo setká se dvěma tajemníky Likvidačního úřadu a zahajovačem Plzákem, s tajemníky se lehce pohádá a Plzáka si pouze vyslechne. Začíná napodobovat fráze tajemníků a velmi rychle se je naučí. Ve třetím obraze dochází k likvidaci Zahajovačské služby, kterou původně organizuje tajemnice a ředitel Likvidačního úřadu. Hugo se natolik zadaptuje v místním prostředí, že se nejen začne řediteli podobat, ale dokonce se jím sám stane. Ve čtvrtém, posledním obraze, se Hugo vrací domů, ale je z něj úplně jiný člověk, až ho vlastní rodiče nepoznávají a ani on sám neví, že jde na návštěvu sám k sobě. Tolik tedy stručný obsah hry.

6. 1. 1. Fráze hlavním hrdinou

Zahradní slavnost není klasickou hrou, která by měla zcela výslovný děj posouvaný slovy, která mají jasný a hlavně logický význam. Slova, jež jsou ve hře používána, svůj význam mají, ale nikoli takový, který by byl na poslech jednoznačný. Slova jsou v tomto případě spíše metaforami, reprezentují určitou skutečnost, ačkoli ji doslova nesdělí. Skutečný význam se skrývá až za větami, za frázemi, které jsou opakovány pořád dokola a charakterizují osobnosti, jež je používají.

Václav Havel v Dálkovém výslechu prozrazuje, že Huga přirovnává k Honzovi jdoucímu na zkušenou do světa, čili využívá archetypu poutníka. S frází se Hugo setkává jako s principem, „(...) *na frázi se postupně adaptuje – učí se; identifikuje se s ní; čím lépe se s ní identifikuje, tím stoupá výš; a když je hra na vrcholu, ukazuje se, že se ve frázi zcela rozpustil a ztratil tím sám sebe.*“⁵⁸ Absurdní je, že ve chvíli, kdy jde Hugo navštívit sám sebe, nemá namířeno do svého rodného hnízda, ke svým rodičům a bratrovi, ale ke komusi důležitému, o kom zaslechl. Onen veledůležitý pán je však on sám. „*Jeho orientace k frázi ho přivedla k sobě samému jako jejímu nejlepšímu ztělesnění. Navštíviv sám sebe, sám sebe definitivně ztratil.*“⁵⁹

Jan Grossman se o frázovitosti Zahradní slavnosti vyjádřil jedním poněkud upraveným českým příslovím: *Práce dělá člověka*. Ve světě Havlovy první celovečerní hry nejsou fráze používány lidmi, ale právě naopak: Lidé jsou používáni frázemi.⁶⁰ Tedy jaké fráze člověk používá, takovým se stává. V případě Hugo Pludka jde o absolutní ztrátu identity v důsledku identifikace s úřední frazeologií.

Frází je hojně využíváno nejen na úředních místech, ale i v Hugově domácnosti. Matka a otec se baví mezi sebou při čekání na váženého pana Kalabise pomocí prázdného opakování („Kolik je hodin?“ – „Nezvonil někdo?“ – „Už by tady měl být!“), otec dále pronáší nesmyslné věty typu „*Žabinec bez brčka neusmažíš!*“ nebo „*Kdo ví, kde má*

---

⁵⁸ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 58 - 60)

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ GROSSMAN, Jan. *Analýzy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991. ISBN 80-202-0323-0. (str. 308 – 326)

*čmelák žihadlo, tomu nejsou kalhoty nikdy krátké!*⁶¹. Syn Hugo tedy očividně sklony k přejímání frází a identifikaci s nimi má v sobě, neboť je sleduje doma.

Jakmile je Hugo vyslán na zahradní slavnost Likvidačního úřadu, přichází prakticky hned do styku s úřednickými frázemi, když poslouchá rozhovor mezi tajemníky pořádajícími onu velkolepou slavnost. Tajemník i Tajemnice si spolu povídají pomocí frází, jejichž tok nenaruší ani nově příchozí Hugo. Nestane se tak ani ve chvíli, kdy Hugo upozorní na logickou chybu, která vznikla při pořádání akce. Fráze úředníků ji totiž rychle zpracuje.⁶² Je tedy vidět, že systém frází je velmi pevný a téměř nemožný prolomit. Teprve pan Plzák, profesionální zahajovač, je schopen fráze tajemníků rozbít, avšak tato snaha vede jen k posunu k jiným, hodnotně vyšším frázím.⁶³ Hugo tyto procesy sleduje a sám se je začíná učit. Lze hovořit o určitém začátku konce; Hugo odteď postupně ztrácí svou identitu, která je nahrazována tou úřednickou. Poprvé se projeví při řešení určitého problému, kdy zcela ubije svými argumenty Plzáka, který tím začne mít pocit, že je vlastně Hugo vysoko nad ním.⁶⁴ To dokazuje například Hugovo přejaté „tak nějak“, které Plzák s oblibou používal, a nyní jej slyšíme z úst mladého Pludka.

Stejně jako Hugo přejal osobnost Plzáka, přijímá za svou i osobnost ředitele Zahajovačské služby, až ani sám ředitel najednou neví, kým vlastně je. Hugo je najednou diametrálně odlišný od Huga, který byl ještě před neurčitým, ale velmi krátkým časovým obdobím, zcela jiným člověkem.

Po návratu domů Huga vůbec nikdo nepoznává, ačkoli byl očekáván. Jeho vlastní rodina si myslí, že přišel jen jakýsi úředník. Sklony k přejímání frází zde projevují i oba manželé Pludkovi, když jim je přečten telegram bez interpunkce, a oni se bezprostředně po zaslechnutí telegramu vyjadřují taktéž bez háčků a čárek. To jen potvrzuje fakt, že má Hugo nápodobu v genech.

Ačkoli se zdá, že z původní osobnosti Huga nezbylo vůbec nic, určité charakteristické rysy mu přece zůstaly. Pludek předpokládá, že bude mít jeho syn po příchodu domů

---

⁶¹ HAVEL, Václav. *Zahradní slavnost*. In: HAVEL, Václav. *Hry*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-044-5. (str. 9 – 10)

⁶² GROSSMAN, Jan. *Analýzy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991. ISBN 80-202-0323-0. (str. 308 – 326)

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

chuť na kávu. Když Hugo přijde, opravdu se tohoto nápoje dožaduje. Je to známka toho, že se jedná stále o Huga, ačkoli zcela jiného, než jak ho znali dříve.

Složitá debata plná frází o likvidaci Likvidačního úřadu, která následuje, nevede vůbec nikam, je to další opakované omílání toho samého pořád dokola. Hra končí několika frázemi manželského páru, který nezjistil, že je právě navštívil jejich syn.

6. 1. 2. Aplikace gagu

Zahradní slavnost, ačkoli je ve své podstatě tragická, obsahuje mnoho úsměvných prvků, tzv. gagů. O gagu pojednává kapitola předchozí, proto zde nebude popsána jeho teorie, ale spíše bude ona teorie aplikována a zobrazena na konkrétních příkladech.

Podmínkou pro utvoření gagu jsou dvě fáze, které dohromady vytvoří absurdní, komickou situaci. Samy o sobě humorné nejsou, dohromady však veselí vyvolají. Důležitý je také moment překvapení, zobrazení něčeho nečekaného.

V případě Zahradní slavnosti jsou nečekané některé proklamované fráze, napodobující česká přísloví. Kupříkladu hned v prvním obraze Pludek několik takových upravených přísloví pronese.

„Ani klekánice nenosí semenec na půdu sama!“

„Kdo se hádá o komáří řešeto, nemůže tančit s kozou u Podmokel!“

„Ani kolínští husaři nechodí do lesa bez obojku!“

„Bez topůrka ani věrtel nezakopeš!“⁶⁵

Tato „přísloví“ jsou vyslovena nečekaně, jejich použití je překvapující, a proto je lze považovat za gagy.

Nečekaný je také zcizující efekt, který je popsán v kapitole 6. 1. 3. Divák, případně čtenář, očekává plynutí hovoru tak, jak je tomu v předchozích replikách, leč najednou přijde *nečekané*, postava vystoupí z role a promluví způsobem, který neodpovídá jejímu

---

⁶⁵ HAVEL, Václav. *Zahradní slavnost*. In: HAVEL, Václav. *Hry*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-044-5. (str. 7 - 9)

charakteru. Jde o ten moment překvapení, který má humorný význam, ale také ten zcizující, který je podrobněji popsán níže.

6. 1. 3. Zcizující efekt

Václav Havel v Zahradní slavnosti využíval mimo jiné i zcizujícího efektu, který je zde většinou humorného rázu. Právě zcizující efekt podtrhuje absurditu celého dramatu. Poprvé se tak stane hned v prvním obraze, kdy přinese slečna Amálka Pludkovým telegram. Po jeho přečtení se jí nechce odcházet, a následuje pasáž:

Amálka: No tak já zas jdu – na shledanou – (Nechce se jí pryč, postává)

*Pludková: To nic, děvče. Já když začínala, dostávala jsem ještě menší role!*⁶⁶

Pludková tím přiznává, že to, co se děje na jevišti, není pravda, a divákovi to pomůže si trochu odpočinout a uvědomit si, že se nachází v divadle, nikoli u Pludků doma. Zcizující efekt se do dramatu tohoto typu dá umně zasadit, aniž by to působilo zbytečně rušivě, protože je to podobně absurdní jako celá podstata dramatu ad absurdum.

Druhý případ zcizujícího efektu se objeví úplně na konci, jedná se přímo o poslední repliku. Ze skříně vystoupí Plzák a prohlásí do publika: „*No nic – a teď se tak nějak bez zbytečných diskusí rozejděte!*“⁶⁷ Tím udělá pomyslnou tečku za celým představením, diváka vtaženého do děje z něj opět vrátí zpátky do divadelního sálu.

Václav Havel tímto efektem neplýtvá, jeho střídme využití je účinnější, než kdyby se objevoval od začátku do konce, ačkoli i to by mohlo mít své kouzlo.

---

⁶⁶ HAVEL, Václav. *Zahradní slavnost*. In: HAVEL, Václav. *Hry*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-044-5. (str. 12)

⁶⁷ HAVEL, Václav. *Zahradní slavnost*. In: HAVEL, Václav. *Hry*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-044-5. (str. 43)

6. 1. 4. Inscenace⁶⁸

Historicky první inscenace Zahradní slavnosti proběhla, jak zmíněno výše, 3. prosince 1963 v Divadle Na zábradlí pod režii Otomara Krejčí. Výpravu vytvořil Josef Svoboda, kostýmy navrhl Jan Kropáček a pod hudbu se podepsal Jan Klusák. Obsazení byli Václav Sloup (Hugo Pludek), Oldřich Velen (Oldřich Pludek), Helena Lehká (Božena Pludková), Jaroslav Vízner / Jan Přeučil (Petr Pludek), Hana Smrčková (Amálka), Marie Málková (likvidační tajemnice), Václav Mareš (likvidační tajemník), Zdeněk Procházka (Ferda Plzák – zahajovač) a Jan Libíček (ředitel Zahajovačské služby).⁶⁹

Výprava připomínala jakýsi matematicko-fyzikální prostor – krychle ohraničená soustavou tyčí, které propínaly koule – trochu připomínající model molekuly.⁷⁰ Toto ovšem nebyl první návrh dekorace, Václav Havel vzpomíná, že Josef Svoboda měl původně vymyšlenou drahou skleněnou dekoraci připomínající střídavě zrcadlo, sklo, nebo zeď, která však byla velmi nepraktická, herci přes ni nebyli slyšet, jeviště zkrátka nevypadalo tak, aby se na něm dalo rozumně hrát. Jednoho dne se tedy spolu s ostatními lidmi z Divadla Na zábradlí rozhodli, že ji potají v noci rozbijí, ale nikdy se k tomu nepřiznají. Jak řekli, tak se také stalo, a Josef Svoboda byl donucen vymyslet dekoraci novou, daleko více korespondující se Zahradní slavností.⁷¹

Kromě kulis jsou důležité i dekorace a rekvizity, které byly při realizaci použity. Například šachy Hugo Pludka jsou silnou metaforou pro geometrickou stavbu celé hry, a také Hugovo posouvání figurek po šachovnici připomíná posouvání reálných lidí.⁷² Dále lze zmínit kredenc, která se nacházela v domě Pludkových, a symbolizovala spokojenou životní přizemnost.⁷³

Každý nový obraz byl uveden slavnostními fanfárami ze Smetanovy Libuše. To bylo na tehdejší dobu poněkud kontroverzní, protože jak bylo psáno v deníku *Práce*: „*Důvod*

---

⁶⁸ Fotografie inscenace viz Příloha B

⁶⁹ GROSSMAN, Jan. *Program ke hře Zahradní slavnost*. Praha: Československý spisovatel, 12 / 1963.

⁷⁰ ČERNÝ, Jindřich. „*Zahradní slavnost*“ *Václava Havla*. Praha: Lidová demokracie, 6. 12. 1963.

⁷¹ ŽÁK, Jiří. *Hovory s V. H.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství XYZ, 2012. ISBN 978-80-7388-634-9 (str. 195 - 198)

⁷² UHLÍŘOVÁ, Eva. *České antidrama*. In: Praha: Divadelní noviny, 28. 12. 1963.

⁷³ Ibid.

citování slavnostních fanfár ze Smetanovy Libuše objasnila až pointa, v níž recitativ Libušina prorocství se nevkusně a zcela nevhodně spojuje s ironickým výrokem o „zdravé filozofii středních vrstev“. Jsou ovšem hodnoty, před nimiž bychom vždy měli stát v úctě, hodnoty pokrokové, dějinné, mravní i umělecké, na něž by módní cynismus neměl sahat, nechceme-li být něco méně než národ.“⁷⁴

Podobně reagoval i časopis Svobodné slovo, když čtyři dny po premiéře vydal krátký článek o nové Havlově hře. „Inscenace, již se Na zábradlí ujal O. Krejča z Národního, je ukázkou, jak tyto hry realizovat. Nemá nic společného s realitou, je stylizovaná, nevhodně v ní působí snad jen deformované fanfáry z „Libuše“.“⁷⁵

Hudebně-výtvarná forma měla za úkol zobrazit základní téma Zahradní slavnosti, tedy zdravou filozofii středních vrstev.⁷⁶

Otomar Krejča se realizace Zahradní slavnosti chopil úspěšně. Bravurně zvládl práci s herci, kteří se při tomto představení projevovali v *dokonalé stylové čistotě na pomezí pravdy a snového třesnění*.⁷⁷ Zároveň se projevilo jeho *přesné vidění a slyšení skutečnosti a jeho hluboké porozumění inscenaci*.⁷⁸

Deníky ze šedesátých let Zahradní slavnost spíše vychvalovaly, co se však kritikům nelíbilo, byly zmíněné fanfáry z Libuše. Fanfáry se hrají při příchodu prezidenta, a jsou tedy jedním z výrazů české státnosti, proto byl tento nápad tak kontroverzní. Mohly být narážkou nejen na český národ, ale zdálo se to být urážkou i samotného prezidenta. To byla snad jediná výtku, kterou si neodpustil žádný z kritiků, ovšem na druhou stranu se hra těšila velmi kladným hodnocením režijní i herecké práce, geniality autora při vymýšlení metafor a celkové koncepce hry, a přesně vystihnuté podstatě tehdejšího měšťáka, člověka z lidu, který spíše přežívá, než aby opravdu žil.

⁷⁴ Vbk, *Všechno je psina?* Praha: Práce, 7. 12. 1963.

⁷⁵ Dk, *Nástup divadla absurdity*. Praha: Svobodné slovo, 7. 12. 1963.

⁷⁶ UHLÍŘOVÁ, Eva. *České antidrama*. In: Praha: Divadelní noviny, 28. 12. 1963.

⁷⁷ Vbk, *Všechno je psina?* Praha: Práce, 7. 12. 1963.

⁷⁸ ČERNÝ, Jindřich. „Zahradní slavnost“ *Václava Havla*. Praha: Lidová demokracie, 6. 12. 1963.

Zahradní slavnost vyvolala velké ohlasy, neboť se jednalo o hru, která dosud nebyla českému divákovi známá. Díky tomu také měla v Divadle Na zábradlí několik set repríz.⁷⁹

6. 2. Vyrozumění

Vyrozumění mělo domácí premiéru 26. července 1965. Ačkoli bylo uvedeno v roce 1965, Václav Havel toto drama začal psát o pět let dříve. Režijně bylo zrealizováno Janem Grossmanem.

Hra je složena ze dvanácti obrazů, které se ve čtyřech smyčkách pravidelně střídají. Prvním prostředím je Kancelář ředitele, druhým Ptydepové učiliště a třetím Sekretariát překladatelského střediska.

Vyrozumění začíná v ředitelské kanceláři, kde sedí ředitel jednoho velkého úřadu, Josef Gross, a do ruky mu přijde vyrozumění, které ale nelze přečíst, neboť je psáno v nelogických shlucích písmen nedávajících žádný smysl. Grossovu zmatenost alespoň částečně objasní náměstek Baláš, který, spolu se svým pomocníkem, na úřadě zavedl nový jazyk: ptydepe. Ptydepe má údajně usnadnit úřednickou komunikaci, protože jsou jeho slova pouze jednoznačná a nemělo by tak docházet k nejasnostem. Gross pátrá po původu ptydepe a snaží se jeho šíření zamezit, ale lstí je donucen k podpisu podporování nového jazyka a následně je sesazen do funkce náměstka.

Záhadou stále zůstává Grossovo vyrozumění, které mu není nikdo schopen přeložit, protože ačkoli někteří zaměstnanci ptydepe ovládají, nemají povolení k překladu, a pokud mají povolení k překladu, potřebují osobní složky, které ovšem úředníci nesmějí vydávat nikomu, komu přišlo vyrozumění. A protože je vyrozumění psáno v ptydepe, je z toho začarovaný kruh. Celý tento systém je nesmyslný, jak se později ukáže, ale přestože si Gross stěžuje oprávněně, je sesazen na ještě nižší pozici pozorovatele.

---

⁷⁹ HAVEL, Václav. *Dovětek autora ke knize Ztížené možnosti*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 455)

I samotný Baláš uznává, že v ptydepe asi úspěšná budoucnost úřadu nebude, a protože si s tím, co napáchal, neví moc rady, vezme Grosse zpátky na pozici náměstka. Gross se posléze stane opět ředitelem, a to už jeho náměstek Baláš chystá zavedení nového, zcela jistě úspěšného jazyka, kterému říká chorukor.

6. 2. 1. Ptydepe

Hlavní dějová linie se točí kolem nového jazyka, kterým se mají povinně všichni úředníci naučit mluvit i psát, údajně aby se zjednodušila komunikace. Jazyk je zcela nový a vymyšlený, složený z co nejméně pravděpodobných shluků písmen. Na námět umělého jazyka ptydepe přivedl Václava Havla jeho bratr Ivan, matematik, s nímž Havel konzultoval odborné pasáže o redundanci, o jejíž teorii se ptydepe opírá.⁸⁰

„Kterékoli ptydepové slovo se musí lišit nejméně šedesáti procenty svých písmen od kteréhokoli jiného stejně dlouhého ptydepového slova, přičemž kterýkoli jeho úsek se musí stejným způsobem lišit od kteréhokoli ptydepového slova své délky, tj. kteréhokoli kratšího slova, než to, jehož je úsekem. Tak například ze všech pětípísmenových kombinací šestadvaceti písmen abecedy, kterých je celkem jedenáct miliónů osm set osmdesát jeden tisíc tři sta sedmdesát šest, lze vybrat čtyři sta třicet dvě kombinací, lišících se navzájem třemi písmeny, tj. šedesáti procenty z celkového počtu. Z těchto čtyři sta třiceti dvou kombinací jich sedmnáct splňuje i ostatní podmínky a tvoří tedy ptydepová slova.“⁸¹

Takto vysvětluje učitel Perina svým žákům – úředníkům, jak se tvoří slova v ptydepe. Z tohoto dlouhého popisu je jasné, že se jedná o jazyk opravdu nesmyslně složitý a celé jeho používání je absurdní. Pro člověka je prakticky nemožné se jej naučit a funkci úřadu je to naopak přítěží.

---

⁸⁰ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 41)

⁸¹ HAVEL, Václav. *Vyrozumění*. In: HAVEL, Václav. *Hry*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-044-5. (str. 56)

Ptydepe mělo za úkol odstranit z řeči všechny nejasnosti vyvolané emocionálním zabarvením. „(...) *Vždyť přirozený jazyk různým celkem přesným a jasným pojmům, jako je například opatření, přikládá vždycky tolik nesprávných, tak říkajíc emocionálních přidechů, že tyto falešné přidechy jsou schopny načisto zkreslit nevinný a po výtce lidský obsah těchto pojmů. (...) Je to paradoxní, ale právě vnější zdánlivá odlidštěnost umělého jazyka zaručuje jeho skutečně humanistickou funkci!* (...)“⁸² Takto vysvětluje náměstek Baláš výhody ptydepe řediteli Grossovi, když se ho snaží přesvědčit o jeho genialitě.

Slovo ptydepe se dostalo do českých slovníků jako výraz pro označení jazyka lidem nesrozumitelného, nejčastěji se jedná o úřední jazyk, ale v posledních letech také o jazyk používaný programátory, případně i jinými odborníky vyjadřujícími se ve svém oborovém slangu.⁸³ Výraz ptydepe se často objevuje v souvislosti s komentářem politických názorů, kdy se politici vyjadřují nejasně a pro laiky nepochopitelně.

6. 2. 2. Absurdita dramatu

Vyrozumění, stejně jako Zahradní slavnost nebo Ztížená možnost soustředění, je řazeno do skupiny absurdní drama. Určitý děj sice ve hře nalezneme, sesazení ředitele a následně jeho opětovné povýšení, leč celá situace je určitou parodií na byrokratický systém. V reálném životě by se nemuselo jednat zrovna o umělý jazyk ptydepe, který je dost pošetilým pokusem, ale třeba o určité zákony nebo vyhlášky, které jsou zbytečné a bez rozumného významu. Bylo by možné napsat drama, kde bude exaktně vyjádřeno vše, co chce autor říci, jenže tím by se ztratil ten celkový záměr, aby si v tom každý našel onen přesah, který je pro absurdní drama typický.

Další věc, která dokazuje, že se jedná o absurdní drama, je úřednické odlidšťování. Postavy v dramatech tohoto typu velmi často ztrácí svou identitu a odosobňují se od okolního světa. Ono odosobňování, učení se nepřirozeného jazyka, je v tomto případě vyvažováno až příliš pozemskými starostmi; častým debatováním o jídle. Postavy se

---

⁸² HAVEL, Václav. *Vyrozumění*. In: HAVEL, Václav. *Hry*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-044-5. (str. 67)

⁸³ *Ptydepe*. Slovník cizích slov [online]. © 2006 - 2014 [cit. 2014-05-22]. Dostupné z: <http://www.slovník-cizich-slov.net/ptydepe/>

nezřídka baví o nadcházejícím obědě, posléze o tom, jaký oběd byl, jak se na jídlo těší a co bude k obědu další den... Kontrast mezi debatováním o primární lidské potřebě a naprosto nelidským jazykem podtrhuje absurditu celého dramatu.

6. 2. 3. Souvislost s československými dějinami

Ve Vyrozumění se dá sledovat určitá paralela hned s několika československými politickými situacemi. Václav Havel napsal v roce 1983 stať pro divadelní program této hry, kde se zamýšlí nad spojitostmi s historií naší země, a je sám překvapen, jak moc je hra s československou minulostí, ale i budoucností propojena. „*Nebyl v tom tehdy jen únor 1948 (včetně krachu tehdejší demokracie, reprezentované prezidentem Benešem, tímto tragickým Grossem československé politiky), nebyla v tom jen léta padesátá s jejich procesy, nebyl v tom jen polovičatý a spíš předstíraný než skutečný pokus o nápravu z konce padesátých let, ale nalézal jsem tam i jakousi fenomenologii postupného rozkladu novotnovské éry, pražské jaro i jeho zradu v podobě takzvané normalizace.*“⁸⁴ Podobně jako Baláš, který na konci uznává svou chybu a kaje se, že se už nikdy nic podobného nestane, ačkoli přijde s ideou chorukoru, nového a stejně brilantního jazyka, opakovali i českoslovenští politici v roce 1968, že stejné chyby už neudělají a budou pokračovat znovu a lépe.⁸⁵ Vyrozumění je tedy aktuální neustále, protože ačkoli bylo uvedeno v roce 1965 a napsáno ještě dříve, je snadno aplikovatelné i na události pozdějšího data. V současné době se za obdobu akce ptydepe dá považovat s trochou nadsázky například kauza Opencard, zpočátku zdánlivě dobrý nápad, který však ztroskotal a způsobil ztrátu miliard korun.

---

⁸⁴ HAVEL, Václav. *Poznámka k inscenaci hry Vyrozumění*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 453 - 454)

⁸⁵ Ibid.

6. 2. 4. Inscenace⁸⁶

Vyrozumění bylo druhou Havlovou hrou, a zároveň druhým absurdním dramatem, které mělo být uvedeno na české divadelní scéně. Bylo tedy jasné, že bude Vyrozumění srovnáváno se Zahradní slavností.

Na Vyrozumění pracovali jiní realizační pracovníci, než na Zahradní slavnosti. Režíroval Jan Grossman, výpravu tvořil Boris Soukup s asistentem Andrejem Krobem, Zdeněk Šíkola měl na starosti hudbu a kostýmy navrhla Mirka Kolářová.

Obsazení bylo podobné jako v Zahradní slavnosti, z hlavních rolí tedy zmiňme alespoň Josefa Chvalinu, který ztvárnil ředitele Grosse, a Jana Libíčka, jenž se propůjčil náměstkovi Janu Balášovi.⁸⁷

Vyrozumění bylo cítěno jako hra, která je velmi úsměvná, ale zároveň z ní mrazí. Olga Lhotová ve svém sloupku v deníku Práce napsala, že při čtené interpretaci Vyrozumění se lidé více smáli a méně je mrazilo v zádech, na rozdíl od zhlédnutí na jevišti, kdy se méně usmívali, ale byli více zasaženi. „*Mrazení nad strašlivou logikou událostí, provázejících zavádění umělého jazyka i jeho zavržení, nad charaktery lidí, kteří proplovají hbitě všemi změnami a zvraty, kteří z vlastních chyb dělají zásluhu a kteří lhostejně, bezohledně a krutě formulují nejenom osudy, ale i charaktery slabších partnerů.*“⁸⁸

Média celkově shledávala Vyrozumění jako hru, která působí až úzkost. Úzkost například vlastního udavačství v případě ředitele Grosse, a také z lhostejnosti, kterou ztvárňuje postava ředitelovy sekretářky. Za pozornost stojí i postava pozorovatele, kterému nic neunikne a vše bedlivě pozoruje ze své malé komůrky mezi místnostmi.⁸⁹

Režii Jana Grossmana jsou ve Vyrozumění vyjádřeny autorovy myšlenky záměrně neschematicky, prostřednictvím výrazných hereckých výkonů a domyšleného aranžmá

⁸⁶ Fotografie inscenace viz Příloha C

⁸⁷ Anonym. *Program Vyrozumění*. 1965.

⁸⁸ LHOTOVÁ, Olga. *Vyrozumění Na Zábradlí*. Praha: Práce, 28. 7. 1965.

⁸⁹ BIDLO, Zdeněk. *Havlova komedie Vyrozumění*. Praha: Večerní Praha, 28. 7. 1965.

*jednotlivých obrazů a scén.*⁹⁰ Grossman vedl herce k čistému projevu, tak, aby svým výkonem podtrhli hlavní myšlenku dramatu.

Pokud se týká hudební a výtvarné složky, obojí korespondovalo s myšlenkou hry. Šikolou zkomponovaná hudba byla dobře vybrána pro doplnění děje. Psalo se tak v Rudém právu: „*Šikolova hudba vyostřuje smysl představení ironickým kontrastem: obrazy tohoto velmi neslavnostního příběhu jsou uzavírány chorály na způsob wagnerovské opery.*“⁹¹ Právě onen kontrast napomáhá myšlence absurdity celé hry.

Dekorace nebyly abstraktní, jako v Zahradní slavnosti, o to však zabrala více času jejich přestavba, zejména kvůli rychlému střídání prostředí. Kulisy byly jednoduššího rázu.

Vyrozumění bylo, stejně jako Zahradní slavnost, vychvalováno, zejména pro sílu poslání, které se Václav Havel snažil svou hrou sdělit. Dá se říci, že se těšilo dokonce většímu úspěchu, než Havlova předchozí hra, protože se neobjevovaly žádné výtky k hudební či výpravné stránce. Za jedinou drobnou chybu byla snad považována délka představení, které bylo, díky mnohačetným změnám prostředí, náročnější na změny obrazů.

---

⁹⁰ KOHN, Pavel. *Vyrozumění ze Zábradlí*. Praha: Mladá fronta, 31. 7. 1965.

⁹¹ OPAVSKÝ, Jaromír. *Vyrozumění v jazyce ptydepe*. Praha: Rudé právo, 29. 9. 1965.

6. 3. Ztížená možnost soustředění

Premiéra Ztížené možnosti soustředění proběhla 11. dubna 1968 a režíroval ji Václav Hudeček.

Hra je složena ze dvou obrazů, ale její členění je složitější. Ačkoli se děj odehrává v jednom obývacím pokoji, jeho fáze se mění pouze pomocí postav a vzhledu hlavního hrdiny, Dr. Eduarda Humla. Prostředí je pořád stejné, ale mění se čas, ve kterém se děj odehrává. Děj je chvílemi retrospektivní, ale přechody mezi časovými úseky jsou plynulé, a ač je to trochu paradoxní, dokonce celkem přirozené.

Hlavním hrdinou je doktor společenských věd Eduard Huml, rozpolcený člověk, který se nemůže rozhodnout mezi manželkou a milenkou. K tomu všemu se neúspěšně pokouší o svou sekretářku Blanku.

Do Humlovy domácnosti přijdou vědečtí pracovníci, kteří pomocí svého přístroje, Puzuka, zkoumají lidi pomocí vědy. Všechno se odehrává během jednoho dne, ale na přeskáčku; Huml snídá se svou manželkou, obědvá se svou sekretářkou a nechává se zkoumat vědci.

6. 3. 1. Ztížené možnosti...

Během sledování, případně čtení dramatu má příjemce zpočátku pocit, že má on sám ztíženou možnost soustředění. Tím, že jsou jednotlivé části děje uspořádány nikoli chronologicky, ale na přeskáčku, je snadné se v příběhu ztratit. Chvíli se Huml baví s manželkou, ale najednou s Renátou, pak zničehonic se sociologickými pracovníky... Tyto přechody jsou řešeny odchodem postav za scénu, ale jejich stále probíhajícím hovorem se zdá být vše plynulé.

Proč se hra jmenuje Ztížená možnost soustředění? Václav Havel připouští několik možných výkladů, ale s jedním z nich se ztotožňuje nejvíce: „(...) *Ty hry se vlastně točí kolem tématu ztížené možnosti člověka být v dnešní době sám sebou, totiž uchovat si*

svou identitu. Takže – mám-li to všechno nějak shrnout – jeví se mi dnes mé hry z šedesátých let jako takové veselé úvahy o ztížených možnostech lidství.⁹² Toto napsal Havel v roce 1985, kdy svou hru viděl s odstupem. Název hry byl později zkrácen na Ztížená možnost.

6. 3. 2. Absurdní prvky

Oproti Vyrozumění a Zahradní slavnosti se Ztížená možnost soustředění netočí kolem nějaké instituce, úředničiny nebo kariérního postupu, ale poprvé se objevuje osobní život hlavního hrdiny. Absurdita tkví právě v té časové stavbě, kdy se několik dějů odehrává zároveň. Je to podobné, jako když má člověk své starosti a nedokáže se od nich odpoutat, i když dělá nějakou činnost, pořád myslí na všechny problémy, stejně tak Huml pravděpodobně přemýšlí nad několika věcmi zároveň.

Dalším absurdním prvkem je mechanismus prožívání hlavního hrdiny. Stále není s ničím spokojen, má ženu, milenku, přesto je mu to málo. Opakující se fráze dokazuje onen automatismus, například když své manželce i milence říká ty samé věci. U oběda uklidňuje svou milenkou Renátu:

„Chci to opravdu dořešit, musíš jen chápat, že to není celé jednoduchá záležitost: žijeme spolu deset let, má jenom mne, nedovede si beze mě svůj život představit. (...) Perspektivně dokonce počítá s tím, že se s tebou rozejdu a budu žít zase jen s ní – však to znáš, ženské jsou v těchhle věcech hrozně citlivé, bude to pro ni v každém případě rána.“⁹³

V ději o několik minut později, v reálném čase však o několik hodin dříve u snídaně, Huml utěšuje svou ženu:

„Chci to opravdu dořešit, musíš jen chápat, že to není celé jednoduchá záležitost: chodíme spolu přes rok, má jenom mne, nedovede si beze mne svůj život představit a slibuje si od našeho vztahu hodně – perspektivně dokonce počítá s tím, že se s tebou

---

⁹² HAVEL, Václav. *Dovětek autora ke knize Ztížená možnost*. In: FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9. (str. 455 - 457)

⁹³ HAVEL, Václav. *Ztížená možnost soustředění*. 1. vyd. Praha: Dilia, 1968. (str. 9 – 10)

rozvedu a vezmu si ji – no však to znáš, ženské jsou v těchhle věcech hrozně citlivé, bude to pro ni v každém případě rána.“⁹⁴

Huml použil dokonce při obou rozhovorech téměř stejná slova, ani se nenamáhal je jakkoli pozměnit, z toho vyplývá, že bere všechno automaticky a ani už nic nezvládá úplně prožívat. Slova, která používá, jsou jen mechanicky opakované fráze. Hlavní hrdina se postupně oddaluje sám sobě, což vede ke ztrátě vlastní identity. To je v absurdním dramatu velmi běžné téma. Hrdina je zacyklený, uzavřený v určitém začarovaném kruhu.

6. 3. 3. Puzuk

Puzuk je přístroj, který byl zkonstruován pro účely sociologických výzkumů. Je to stroj, ale projevuje některé lidské vlastnosti. Chová se tak trochu jako malé, rozmazlené dítě. Chvilí je mu zima, pak zase horko, najednou se mu nechce pracovat, je unavený... Název Puzuk vznikl podle dětské přezdívky autorova bratra, údajně mu tak bylo v mládí přezdíváno.⁹⁵

Huml je obrazně ztělesněním Puzuka. Jsou si v mnoha věcech podobní, Sergej Machonin jejich podobnost ve svém příspěvku do Literárních listů vystihl takto: *„Jejich vzájemná příbuznost je jaksí zvráceně zvrtná: Puzuk, stroj, zkonstruovaný géniem lidského ducha, se přestává podobat stroji, má řadu málem lidských vlastností, může nastydnout, dostat horečku, má nálady živé bytosti a občas odmítá fungovat. Huml, zkonstruovaný lidskou civilizací, je schopen pronášet pronikavé a v zásadě platné myšlenky o smyslu lidské existence, ale vadností svého lidství obludně devaluje, diskredituje a karikuje až k šaškárně pravdy, které přednáší.*“⁹⁶ Puzuk je tedy takovým symbolem vadnosti našeho lidství a odlidšťování se na základě vlivu okolí.

---

⁹⁴ HAVEL, Václav. *Ztížená možnost soustředění*. 1. vyd. Praha: Dilia, 1968. (str. 39)

⁹⁵ KOLOC, Tomáš. *Václav Havel v kontextu české a světové kultury*. Britské listy [online]. 2011 [cit. 2014-05-24]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/61485.html>

⁹⁶ MACHONIN, Sergej. *Rozcestí*. Praha: Literární listy, 9. 5. 1968.

6. 3. 4. Inscenace⁹⁷

Ztížená možnost soustředění měla opět odlišný tým pracovníků, než předchozí dvě Havlovy hry. Byla režírována hostem Divadla Na zábradlí Václavem Hudečkem, scénu vytvořil Miloš Ditrich, kostýmy Libor Fára a autorem zvuku byl Arnošt Kurell. V hlavních rolích se představili Václav Mareš, Hana Smrčková, Marie Málková nebo Zuzana Ondrouchová.⁹⁸

Děj se odehrával v místnosti, která představovala halu nebo nějaký pokoj. Stěny byly pokryty kýčovitými tapetami a na scéně se nacházel obyčejný nábytek, výprava odpovídala Havlovu záměru ukázat obyčejného člověka. Volba hudební stránky představení se rovněž vydařila, neboť ho provázela melodie „Jak krásné je žít“ z filmu *Dr. Živago*.⁹⁹ Protože se melodie hned zpočátku opakovala, bylo to ztvárněním mechanismu, tentokrát však zvukovým. Také samotným názvem, *Jak krásné je žít*, staví Hudeček hudbu do kontrastu s tím, jaký život mají postavy, protože ať je jejich život jakýkoli, krásný určitě není.¹⁰⁰

Na scéně se nacházely překážky, které museli herci během představení zdolávat, ať už šlo o sedačku uprostřed jeviště nebo o šňůry, které byly porůznu přes scénu nataženy. Těmito překážkami byla Václavem Hudečkem vystihnuta Havlova abstrakce i na divadelních prknech.¹⁰¹

Hlavním cílem režiséra Václava Hudečka bylo zobrazit děj v co možná nejpřesvědčivějším vyznění. Herci měli za úkol gesty, slovy a pohyby vyjádřit své postavy autenticky.¹⁰² Gesta postav byla tvořena reálnými gesty všedního života, důraz byl kladen také na realistický detail.¹⁰³ Všechny postavy měly být divákovi zlidštěny a

---

⁹⁷ Fotografie inscenace viz Příloha D

⁹⁸ Anonym. *Plakát Ztížené možnosti soustředění*. 1968.

⁹⁹ GALLEROVÁ, Vlasta. *Ztížená možnost soustředění*. Praha: Práce, 23. 4. 1968.

¹⁰⁰ GRYM, Pavel. *Potíže pana Eduarda Humla*. Praha: Lidová demokracie, 13. 4. 1968.

¹⁰¹ MACHONIN, Sergej. *Rozcestí*. Praha: Literární listy, 9. 5. 1968.

¹⁰² GALLEROVÁ, Vlasta. *Ztížená možnost soustředění*. Praha: Práce, 23. 4. 1968.

¹⁰³ Kr. *Třetí Havlova hra v Divadle Na zábradlí*. Praha: Zemědělské noviny, 17. 4. 1968.

zkonkretizovány, to měla za úkol ona realistická gesta, která Hudeček po hercích vyžadoval.¹⁰⁴

Ztížená možnost soustředění samozřejmě neunikla nejspíš žádnému tisku své doby. Jednalo se, stejně jako u předchozích her, o velkou divadelní událost, avšak stoprocentní spokojenost s inscenací tohoto dramatu nebyla. Kritici by uvítali kratší představení, větší uvolněnost v hereckém projevu (někteří herci se jim zdáli trochu svázaní), a také se jim zdálo, že Havel nepřišel s vyloženě objevným dramatem, jako tomu bylo u jeho prvotiny, *Zahradní slavnosti*.

---

¹⁰⁴ ŠTĚPÁNEK, Bohuš. *Krásné je žít, krásné je snít...* Praha: Večerní Praha, 13. 4. 1968.

7) Závěr

Závěrem srovnáme všechny tři hry Václava Havla uvedené v Divadle Na zábradlí do roku 1968.

Dramata Zahradní slavnost a Vyrozumění byla psána ve stejném období, avšak Zahradní slavnost měla premiéru o dva roky dříve. Ztíženou možnost soustředění uvedlo Divadlo Na zábradlí v roce 1968, o tři roky později než Vyrozumění. Časové rozpětí mezi vydáními těchto her je tedy relativně malé, určitý vývoj je však znatelný.

Tyto tři hry jsou spojovány dvěma slovy: absurdní drama. Bezpochyby jsou do této kategorie řazeny právem. Každá z her však obsahuje trochu jinou formu absurdity.

Zahradní slavnost nemá děj posouvaný akcí, ale frázemi. Dá se říci, že je tato hra tou nejabsurdnější ze všech tří, protože má nejméně logického děje, používá nejvíce výrazů s přesahem a dokonce i její výprava připomíná realitu nejméně. Ze všech tří her je v Zahradní slavnosti aplikováno nejvíce gagů.

Vyrozumění má naopak děj jednoznačnější, ačkoli metaforických frází užívá taktéž. Fráze však nejsou základním činitelem, na rozdíl od Zahradní slavnosti. Výprava Vyrozumění je realistická, a tak je zde absurdita ztvárněna pouze slovy. Také charaktery postav jsou mnohem více psychologicky propracované. Humor zde také nalezneme, ačkoli v menší míře než u předchozího dramatu.

Ztížená možnost soustředění se od ostatních dvou her odlišuje nejvíce. Za prvé je poprvé hlavním tématem osobní život hlavního hrdiny, namísto kariérního postupu a fungování v institucích, za druhé obsahuje nejméně absurdity. Rozhovory dávají větší smysl, ačkoli se také točí ve smyčkách. Téma osobního milostného života na první pohled slibuje nejvíce humorných situací, nicméně opak je pravdou, Ztížená možnost soustředění je humorná ze všech tří her nejméně.

Zahradní slavnost, Vyrozumění a Ztížená možnost soustředění mají ale i spoustu společného. Všechna dramata například provází krize lidské identity, odlidšťování se, určitý mechanismus žití a zacyklení v určitém kruhu. Všechny tři hry také vyvolaly

velké ohlasy ve své době, protože přicházely s něčím novým, s čím se obecnstvo ještě u nás neseťkalo. Jakkoli je každá z her jiná, svou důležitostí jsou si všechny rovny.

Obecnstvo reagovalo nejchladněji na poslední hru, protože už údajně nepřinesla tak velký přínos jako hry předchozí. Zahradní slavnost a Vyrozumění se setkaly s nejlepšími ohlasy, každá však z jiného důvodu; Zahradní slavnost byla první svého druhu, proto si ji obecnstvo chválilo nejvíce, a Vyrozumění zase bylo technicky, režijně i herecky provedeno nejlépe.

Václav Havel byl prvním autorem, který publiku ukázal českou dramatickou tvorbu ad absurdum. Pomohl tím utvořit jednu éru, která znamenala pro české divadlo výrazný skok především díky novinkám, které přinesla. Snad si lidé díky apelacím těchto her začali klást otázky, které pomohly jejich osobnímu rozvoji.

Václav Havel byl člověkem velkolepým, skromným, ale zároveň sebevědomým, moudrým a odvážným, nikdy neztrácejícím naději i v těch nejtěžších životních momentech. Zanechal českému národu velkou památku nejen v podobě dramát, filozofických a politických esejí a poezie, ale hlavně ve svobodě, kterou díky jeho politickému angažování na české a slovenské půdě máme.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použitých českých zdrojů

FREIMANOVÁ, Anna. *Václav Havel: O divadle*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. Edice Knihovny Václava Havla, 5. ISBN 978-80-87490-12-9.

GROSSMAN, Jan. *Analýzy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991. ISBN 80-202-0323-0.

HAVEL, Václav. *Hry*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-044-5.

HAVEL, Václav. *Ztížená možnost soustředění*. 1. vyd. Praha: Dilia, 1968.

JUST, Vladimír. *Divadlo v totalitním systému*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1720-8.

KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel - životopis*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1991. ISBN 80-7108-024-1.

ŽÁK, Jiří. *Hovory s V. H.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství XYZ, 2012. ISBN 978-80-7388-634-9

Seznam použitých internetových zdrojů

BERANOVÁ, Věra. *Proměny kulturně-politického myšlení 60. let II. Obrys Kmen* [online]. 2012 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: <http://www.obrys-kmen.cz/archivok/?rok=2012&cis=19&cl=01>

BEZR, Ondřej. *Havlova experimentální poezie stále táhne, Antikódy jsou znovu na scéně*. Kultura Idues [online]. 2013 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/antikody-vaclava-havla-na-scene-dmt-/literatura.aspx?c=A130329_134731_literatura_ob

BLAŽKE, Jaroslav. *Ionescův Samotář*. Česká literatura [online]. 2001 [cit. 2014-05-20]. Dostupné z: <http://www.ceskaliteratura.cz/recenze/b22.htm>

HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. Václav Havel [online]. 1978 [cit. 2014-05-15]. Dostupné

z: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=71_clanky.html&typ=HTML

HAVEL, Václav. *Politika a svědomí*. Václav Havel [online]. 1984 [cit. 2014-05-15]. Dostupné

z: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=71_clanky.html&typ=HTML

HORŮNEK, Zdeněk, PŘIBÁŇ Michal a VODIČKA Libor. *Václav Havel*. Slovník české literatury po roce 1945 [online]. 1995, 2011 [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=317>

JUNGMANNOVÁ, Lenka. *Antikódy Václava Havla*. Praha město literatury [online]. 2013 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.prahamestoliteratury.cz/cz/aktuality/126-antikody-vaclava-havla/>

KOLOČ, Tomáš. *Václav Havel v kontextu české a světové kultury*. Britské listy [online]. 2011 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/61485.html>

Knihovna Václava Havla. *1969 - 1976 Politická normalizace a perzekuce*. [online]. [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://www.vaclavhavel-library.org/cs/vaclav-havel/zivotopis/1969-1976>

Knihovna Václava Havla. *Hry* [online]. [cit. 2014-10-04]. Dostupné z: <http://www.vaclavhavel-library.org/cs/vaclav-havel/dilo/hry#yr1983>

Knihovna Václava Havla. *Životopis Václava Havla*. [online]. [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.vaclavhavel-library.org/cs/vaclav-havel/zivotopis>

MACH, Vladimír. *Antonín Novotný*. Totalita [online]. © 1999 - 2014 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_novotnya.php

MACH, Vladimír. *Gustáv Husák*. Totalita [online]. © 1999 - 2014 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_husakg.php

ODAHA, Tomáš. *Jiří Menzel: Žebrácká opera*. [online]. 2012 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://www.odaha.com/tomas-odaha/recenze/film/jiri-menzel-zebracka-opera>

RADUŠEVIČ, Mirko. *Havlovy Antikódy a experimentální poezie 60. let minulého století*. Literární noviny [online]. 2013 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.literarky.cz/kultura/literatura/13905-havlovy-antikody-a-experimentalni-poezie-60-let-minuleho-stoleti>

Slovník cizích slov [online]. *Ptydepe*. © 2006 - 2014 [cit. 2014-05-22]. Dostupné z: <http://www.slovník-cizich-slov.net/ptydepe/>

SOVADINA, Jiří. *Dopis Václava Havla Gustávu Husákovi (8. 4. 1975)*. Moderní dějiny [online]. 2011, 2. 9. 2012 [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/dopis-vaclava-havla-gustavu-husakovi-8-4-1975/>

VÍT, Josef. *Socialismus s lidskou tváří*. Britské listy [online]. 2008 [cit. 2014-05-26]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/42233.html>

VLČEK, Tomáš. *Pražské jaro 1968*. In: *Totalita* [online]. © 1999 - 2014 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/jaro68.php>

VLČEK, Tomáš. *Rok 1968*. *Totalita* [online]. © 1999 - 2014 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/1968/1968.php>

Životopis Ivana Vyskočila. Ivan Vyskočil [online]. 2009 [cit. 2014-05-09]. Dostupné z: <http://www.ivanvyskocil.cz/html/zivotopis.html>

Seznam ostatních použitých zdrojů

Archiv Divadla Na zábradlí

BIDLO, Zdeněk. *Havlova komedie Vyrozumění*. Praha: Večerní Praha, 28. 7. 1965.

ČERNÝ, Jindřich. „Zahradní slavnost“ *Václava Havla*. Praha: Lidová demokracie, 6. 12. 1963.

Divadlo Na zábradlí. *Historie Divadla Na zábradlí*. Dostupné v elektronické podobě, archiv Divadla Na zábradlí.

- Divadlo Na zábradlí. *Plakát Ztížená možnost soustředění*. 1968.
- Divadlo Na zábradlí. *Program Vyrozumění*. 1965.
- DK. *Nástup divadla absurdity*. Praha: Svobodné slovo, 7. 12. 1963.
- GROSSMAN, Jan. *Program ke hře Zahradní slavnost*. Praha: Československý spisovatel, 12 / 1963.
- GALLEROVÁ, Vlasta. *Ztížená možnost soustředění*. Praha: Práce, 23. 4. 1968.
- GRYM, Pavel. *Potíže pana Eduarda Humla*. Praha: Lidová demokracie, 13. 4. 1968.
- KOHN, Pavel. *Vyrozumění ze Zábradlí*. Praha: Mladá fronta, 31. 7. 1965.
- KR. *Třetí Havlova hra v Divadle Na zábradlí*. Praha: Zemědělské noviny, 17. 4. 1968.
- LHOTOVÁ, Olga. *Vyrozumění Na Zábradlí*. Praha: Práce, 28. 7. 1965.
- MACHONIN, Sergej. *Rozcestí*. Praha: Literární listy, 9. 5. 1968.
- OPAVSÝ, Jaromír. *Vyrozumění v jazyce ptydepe*. Praha: Rudé právo, 29. 9. 1965.
- ŠTĚPÁNEK, Bohuš. *Krásné je žít, krásné je snít...* Praha: Večerní Praha, 13. 4. 1968.
- UHLÍŘOVÁ, Eva. *České antidrama*. In: Praha: Divadelní noviny, 28. 12. 1963.
- VBK. *Všechno je psina?* Praha: Práce, 7. 12. 1963.

Seznam příloh

PŘÍLOHA A.....	I
PŘÍLOHA B.....	III
PŘÍLOHA C.....	IV
PŘÍLOHA D.....	V

Přílohy

Příloha A: Strukturovaný životopis Václava Havla

5. října 1936: Narodil se do podnikatelské a intelektuálské rodiny Václava M. Havla a Boženy Havlové, rozené Vavrečkové.

1951: Ukončil povinnou školní docházku.

1951 – 1955: Pracoval jako chemický laborant, v roce 1954 odmaturoval na gymnáziu, které navštěvoval po večerech.

1955: V časopisu Květen se objevila jeho historicky první kritika.

Zdroj: www.vaclavhavel.cz, online, cit. 2014-05-25

1957 – 1959: Procházel si vojenskou službou.

1959: Vznikla jeho první jednoaktová hra s názvem Rodinný večer a nastoupil jako jevištní technik do Divadla ABC.

1960: Opustil Divadlo ABC a začal pracovat v Divadle Na zábradlí, nejprve jako jevištní technik, později se stal dramaturgem. Zároveň byl asistentem režie Alfrédu Radokovi v Městských divadlech pražských.

1963: Byla uvedena Havlova první celovečerní hra s názvem Zahradní slavnost.

1964: Oženil se s Olgou Šplíchalovou.

1965: Stal se členem rady literárního časopisu Tvář a proběhla premiéra druhé Havlovy celovečerní hry: Vyrozumění.

1966: Vyšla kniha Protokoly, která obsahovala Zahradní slavnost, Vyrozumění, sbírku typogramů a dvě eseje. Zároveň ukončil studium na DAMU.

1968: Byla uvedena hra Ztížená možnost soustředění. V témže roce kvůli svým politickým postojům opustil Divadlo Na zábradlí a stal se představitelem českého disentu.

1969: Podepsal petici Deset bodů odmítající okupaci a politiku normalizace.

1971: Ve školách a knihovnách byla zakázána Havlova díla.

1975: Proběhla premiéra Žebrácké opery, kterou nastudovalo Divadlo Na tahu v čele s Andrejem Krobem.

1977: Stal se zakladatelem dokumentu „Charta 77“ a stal se zároveň jeho mluvčím. Na jaře téhož roku byl za tuto činnost vězněn.

1978: Byl uvrhnut do domácího vězení.

1979: Byl odsouzen ke čtyřem a půl letům ve vězení nepodmíněně.

1983: Václav Havel byl propuštěn a vyšly jeho Dopisy Olze, které své ženě psal z vězení.

1984: Dopsal hru Largo desolato.

1985: Dokončil hru Pokoušení.

1987: Napsal hru Asanace.

1989: Během tzv. sametové revoluce se účastnil založení Občanského fóra. V prosinci byl zvolen československým prezidentem.

1993: Po rozdělení Československa se stal prvním českým prezidentem.

2002: Ve funkci prezidenta České republiky Václava Havla vystřídal Václav Klaus.

2004: Byla založena Knihovna Václava Havla.

2008: Proběhla premiéra divadelní hry Odcházení.

2011: Proběhla premiéra filmového zpracování hry Odcházení.

18. 12. 2011: Zemřel na své chalupě na Hrádečku.¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ Zdroj celého životopisu: Knihovna Václava Havla. *Životopis Václava Havla*. [online]. [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.vaclavhavel-library.org/cs/vaclav-havel/zivotopis>

PŘÍLOHA B: Fotografie inscenace Zahradní slavnosti, 3. 12. 1963

Zdroj: ROHAN, Lubomír. *Zahradní slavnost*. Archiv Divadla Na zábradlí, 3. 12. 1963.

Zdroj: ROHAN, Lubomír. *Zahradní slavnost*. Archiv Divadla Na zábradlí, 3. 12. 1963.

PŘÍLOHA C: Fotografie inscenace Vyrozumění, 26. 7. 1965

Zdroj: Archiv Divadla Na zábradlí. *Vyrozumění*. 26. 7. 1965.

Zdroj: Archiv Divadla Na zábradlí. *Vyrozumění*. 26. 7. 1965.

PŘÍLOHA D: Fotografie ze Ztížené možnosti soustředění, 11. 4. 1968

Zdroj: DEZORT, Jovan. *Ztížená možnost soustředění*. Archiv Divadla Na zábradlí, 11. 4. 1963

Zdroj: DEZORT, Jovan. *Ztížená možnost soustředění*. Archiv Divadla Na zábradlí, 11.4.1963

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno: Kristýna Jindrová

Obor: Scénická a mediální studia

Forma studia: Prezenční

Název práce: Autorské hry Václava Havla v Divadle Na zábradlí do roku 1968

Rok: 2014

Počet stran textu bez příloh: 41

Celkový počet stran příloh: 5

Počet titulů českých použitých zdrojů: 7

Počet internetových zdrojů: 21

Počet ostatních zdrojů: 17

Vedoucí práce: Mgr. Libuše Hronková